

ŠIKANÁ V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU

ZUZANA ONDROUCHOVÁ, DiS.

Bakalářská práce
2017

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zuzana Ondrouchová, DiS.**
Osobní číslo: **H140071**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Šikana v mladším školním věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti mladšího školního věku, šikany a její prevence.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BÁRTÍK, Pavel a kol. Primární prevence rizikového chování ve školství, Praha: Togga, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍ. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-1284-0.

ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie 1. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Renata Polepilová**

Datum zadání bakalářské práce: **7. prosince 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2017**

Ve Zlině dne 7. prosince 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

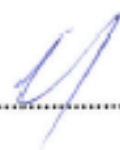
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17.2.2017

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Dizertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odezvané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odezváním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, uděje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprávně-li autor takového díla udělit svolení bez výjimečného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějiho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá šikanou v mladším školním věku. Teoretická část seznamuje čtenáře s charakteristikou mladšího školního věku. V další kapitole popisuje šikanu – definuje ji, její vývoj, diagnostiku a důsledky šikanování. Na konci teoretické části jsou uvedeny preventivní programy v České republice a hry k prevenci šikany.

Praktická část je zaměřena na polní výzkum šikany v mladším školním věku. Porovnává výskyt šikany ve škole a mimo školu, srovnává míru agresivity mezi chlapci a dívkami, zajímalo nás také, komu by se děti v případě šikany svěřily.

Klíčová slova: mladší školní věk, šikana, prevence, organizace zabývající se šikanou

ABSTRACT

This Bachelor thesis handles the theme of bullying in younger school age. Theoretical part introduces the reader to the characteristics of the younger school age. In the next chapter describes bullying, defines it, it's evolution, diagnostics, and consequences of bullying. At the end of the theoretical part, there are listed preventive programmes in Czech republic, and bullying-preventing games.

Practical part is focused on field research of bullying in younger school age. Compares presence of bullying inside and outside the schools, compares ratio of aggressiveness between boys and girls, there was also a question to whom would the children open up in case of bullying.

Keywords: younger school age, bullying, prevention, anti-bullying organisations

„Svět není nebezpečný kvůli zlým lidem, ale kvůli těm, kteří s tím nic nedělají.“

Albert Einstein

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Poděkování:

Děkuji paní Mgr. Renatě Polepilové za odborné vedení a pomoc při psaní bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	13
1.1 VÝVOJ ZÁKLADNÍCH FYZICKÝCH SCHOPNOSTÍ A DOVEDNOSTÍ.....	13
1.2 EMOČNÍ VÝVOJ, MORÁLNÍ VÝVOJ A ROZVOJ SOCIALIZACE	14
2 ŠIKANA	17
2.1 VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA	17
2.2 ŠIKANA VE ŠKOLE	18
2.3 TROJROZMĚRNÝ POHLED NA ŠIKANU.....	19
2.4 VÝVOJ ŠIKANY	21
2.4.1 KYBERŠIKANA.....	22
2.5 DIAGNOSTIKA ŠIKANY	23
2.5.1 AGRESOR	24
2.5.2 OBĚŤ.....	25
2.6 DŮSLEDKY ŠIKANOVÁNÍ.....	26
3 PREVENCE	28
3.1 ŠKOLA – PRIMÁRNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM.....	30
3.2 VZDĚLÁVÁNÍ A INFORMACE V PREVENCI.....	32
3.3 ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE PREVENCÍ A ŘEŠENÍM ŠIKANY	33
3.3.1 NEVLÁDNÍ ORGANIZACE (OBČANSKÁ SDRUŽENÍ, NADACE)	33
3.3.2 „ZE ZÁKONA“ POMÁHAJÍCÍ INSTITUCE.....	34
3.4 PREVENTIVNÍ METODY K PŘEDCHÁZENÍ ŠIKANY	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 VÝZKUM	39
4.1 HLAVNÍ CÍL VÝZKUMU	39
4.2 OTÁZKY NA DÍLČÍ CÍLE VÝZKUMU	39
5 METODIKA VÝZKUMU	40
5.1 TECHNIKA VÝZKUMU	40
5.2 METODA SBĚRU DAT	40
5.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	41
6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	43

6.1	SOUHRN ODPOVĚDÍ	43
6.2	STANOVENÍ A OVĚŘENÍ HYPOTÉZ VÝZKUMU	56
6.3	SHRnutí VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	61
ZÁVĚR		63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		64
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....		66
SEZNAM GRAFŮ		67
SEZNAM TABULEK.....		68
SEZNAM PŘÍLOH.....		69

ÚVOD

Možná se vám to v dětství také stalo. Spolužáci si z vás udělali otloukánka. Nebo se vám smáli kvůli brýlím. Šikana existovala vždycky, hlavně na školách. Ale dnes nabývá mnohem rafinovanějších metod. Proto i boj proti ní se musí změnit.

Všichni víme, že nebezpečí šikany spočívá především v závažnosti, dlouhodobém působení a s tím souvisejících následcích v oblasti duševního a fyzického zdraví.

Mnoho dětí má problém svěřit se rodičům, učitelům nebo jiným dospělým, zatímco s dětmi svého věku se cítí přirozeně.

K odbornému zvládnutí násilí a řešení šikany přispívá i typologie aktérů šikanování, případně znalost rizikových faktorů, které spouštějí, popř. eskalují školní násilí.

Obětí se může stát jakékoliv dítě, a proto by prevence šikany měla směřovat přes témata respektování ostatních, zdravého prosazování svého názoru, zvyšování sociálního klimatu ve třídě a k rozvíjení schopností navazovat přátelské vztahy s vrstevníky.

Děti často slyší, že by neměly mít na někoho „vztek“, měly by být hodné, neměly by se zlobit a podobně. Jenom milé a usměvavé děti mají přece hodně kamarádů. Avšak to, že se mi něco nelíbí, nevyhovuje mi a mám z toho špatný pocit, je platné a normální jak pro dospělé, tak pro děti. Cestou není popírání emoce, ale spíš její vhodné a přiměřené usměrnění.

Jako rodiče jsme pro své dítě největšími odborníky. Pokud se dítě chová jinak a nelze to vysvětlit omluvou „jde na něj puberta“ nebo možným nastupujícím onemocněním, začneme si ho více všimat (ale ne pozorovat) a mluvit s ním (a ne ho vyslýchat).

Sledujme, zda se škola nestává tématem, které ho nadmíru zaměstnává nebo které tabuizuje, zda dítě nedělá zvláštní rituály, které dosud nevykonávalo. Dejme dětem možnost, aby si samy zvolily, o čem a do jaké míry s námi chtějí mluvit. Připusťme si, že je doma třeba oběť, agresor nebo dítě, které jen přihlíží šikaně.

Definice, která je uvedena v metodickém pokynu MŠMT č. j. 28 275/2000-22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky školských zařízení zní: *„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedince nebo skupiny vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky*

slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou žáků.“

Ze zkušeností při realizaci preventivních a intervenčních programů lze z pohledu sociálního pedagoga šikanu také definovat jako proces záměrného znemožňování uspokojování sociálních potřeb člověka, příp. cíleného poškozování socializace jedince.

Předkládaná bakalářská práce je obsahově členěna na teoretickou a praktickou část, celkem má šest kapitol. Teoretická část popisuje mladší školní věk, dále nás seznamuje s problematikou šikanování, vymezením pojmu, pohledem na šikanu, vývojem, diagnostikou a důsledky šikany. Cílem praktické části je výzkum šikany na prvním stupni Základní školy v Mikulčicích. Zkoumá, zda se šikana ve škole vyskytuje, do jaké míry mají žáci znalost pojmu šikana a zda mají zkušenost se šikanou. Snahou bylo také zjistit, kdo bývá nejčastěji agresorem a dále na koho by se žáci v případě šikany obrátili. V závěru praktické části jsou shrnuty výsledky výzkumného šetření.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Mladší školní věk přináší jedinci jednu z prvních velkých zásadních změn v jeho životě. Děti v tomto věku nastupují povinnou školní docházku s pevným režimem a velkým množstvím povinností.

Na definici mladšího školního věku se shoduje většina odborníků. Je to období mezi 6. - 12. rokem věku dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 177), jiní ještě toto období dělí na školní věk raný od 6 do 9 let, a střední od 9 do 12 let (Vágnerová, 2005, s. 237). Dolní hranicí by mělo být dosažení školní zralosti, horní pak dosažení puberty. Z hlediska psychoanalýzy se jedná o období latence, neboť základní pudová a emoční složka osobnosti dřímá nyní až do začátku pubescence. Nicméně změny stále probíhají, vývoj pokračuje trvale a plynule, jedná se o období tzv. střízlivého realismu – přístup ke světu je v prvopočátku naivní (závislý na informacích od autorit), později pak kriticky realistický (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 118). Formuje se sebepojetí, genderová identita a postoje ke vzdělávání (Thorová, 2015, s. 402).

1.1 Vývoj základních fyzických schopností a dovedností

V tomto věku je pro dítě charakteristický intenzivní růst do výšky, ročně asi o šest až osm centimetrů, jeho hmotnost se zvýší asi o tři kilogramy. Kostra, svalstvo i ostatní orgány sílí a stávají se výkonnějšími. Ale i přesto je potřeba respektovat určitou vývojovou nezralost. Nevhodné je přetěžování páteře, např. při dlouhodobém a nesprávném sezení v lavicích. Vývoj mozku ještě není zcela ukončen, proto se děti brzy unaví a potřebují odpočinek. Důležitou tělesnou změnou je výměna chrupu (Trpišová, 2006, s. 47).

Psychomotorický vývoj

Motorika hrubá i jemná se v daném období zlepšuje významně a souvisle. Pohyby jsou rychlejší, svalová síla větší, nápadná je větší koordinace pohybů celého těla. S tím souvisí rostoucí zájem o pohybové hry a sportovní výkony vyžadující obratnost, vytrvalost a sílu. Závisí na tom také schopnost psaní a kreslení. Zprvu jsou pohyby při praktických výkonech směřovány do ramenního a loketního kloubu, další cvičení vede k potřebné jemné koordinaci pohybů zápěstí a prstů. Motorické schopnosti nezávisí pouze na věku, ale i na vnějších podmínkách, hlavně podpoře a povzbuzování okolím (rodiče a učitelé), nebo naopak tlumením (strach rodičů z úrazu). Pohybové výkony jsou závislé na vnitřní i vnější

motivaci, na druhou stranu dále emoční stabilitu a motivaci dítěte ovlivňují. Tělesná síla a obratnost hrají velkou roli v postavení dítěte ve skupině, dítě si své výkony poměřuje s výkony druhých dětí nebo dospělých. Malí či slabí chlapci bývají častěji samotáři, pokud nedokáží své nedostatky kompenzovat jinak - ve školní práci či jiných aktivitách (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 120-121).

Smyslové vnímání

Mezi 5. - 7. rokem dochází v této oblasti k vývojovým změnám, které jsou považovány za jednu ze složek školní zralosti. V této době dosahuje zrakové a sluchové vnímání úrovně potřebné k zvládnutí výuky první třídy. Mění se způsob vnímání podnětů a interpretace těchto vjemů, vnímání se stává rozvinutějším a sjednoceným. Ve školním věku nabývá významu koordinace a integrace různých způsobů vnímání (Vágnerová, 2005, s. 240-241).

Kognitivní vývoj

V mladším školním věku nastává změna v myšlení. Děti začínají uvažovat logicky a při jednání vycházejí z vlastní zkušenosti. J. Piaget toto období nazval fází konkrétních logických operací.

Vágnerová (2000, s. 149-151) popisuje změny v uvažování:

- decentrace - dítě popisuje skutečnost podle více hledisek, vidí vzájemné vztahy. Je schopno se odpoutat od zjevných nápadností a atraktivních vlastností reality,
- konverzace - dítě chápe trvalost podstaty objektu i přesto, že se jeho vzhled změní.

V myšlení u dítěte v mladším školním věku je charakteristická reverzibilita (vratnost). To znamená, že rozumí, že situace není neměnná.

1.2 Emoční vývoj, morální vývoj a rozvoj socializace

Děti v mladším školním věku bývají ještě dost labilní a málo ovládané, postupem času se začínají vnitřní prožitky a hodnotící složky duševního vývoje stabilizovat a ovládat. Společně s citovou labilitou se projevuje i emoční expresivita, která, jak se dítě vyvíjí, se postupně vytrácí. To je dáno zvyšujícím se sebevědomím. V sociálním a mravním vývoji hrají velmi důležitou úlohu dva hlavní činitelé, a to rodina a škola. Rodina proto, že buduje dítěti základy sociální a mravní výchovy a chování. Škola poté v ideálním případě pokračuje v rozvíjení a rozšiřování sociálních dovedností (Čačka, 2000, s. 158).

Začlenění dítěte do lidského společenství postupuje zlomovým obdobím při vstupu do školy. Významnými modelovými osobami již nejsou pouze rodiče, ale přistupují k nim stále více učitelé a spolužáci. Zvláště skupiny dětí ve třídě i mimo ni přispívají k rozvoji všech základních složek socializačního procesu.

Z hlediska způsobů sociální reaktivity dává skupina dětí příležitost k četnějším a rozlišenějším interakcím. Reakce na ostatní děti má jiný ráz než reakce na dospělé, ve skupině vrstevníků se může mnohem lépe učit důležitým sociálním reakcím, jako je pomoc slabším, spolupráce, ale i soutěživost a soupeřivost. Ve vrstevnickém prostředí se dítě učí porozumět odlišným názorům, přáním a potřebám různých lidí, diferencuje se schopnost sociálního porozumění, s tím paralelně narůstá schopnost volního sebeřízení, seberegulace. Dítě nyní lépe rozumí svým vlastním pocitům v dané situaci a současně bere ohled na očekávání, požadavky a postoje sociálního okolí. Vývoj emočního porozumění tímto pokročil. Dítě začíná rozumět možnosti ambivalentního prožitku. Vývoj sociálních kontrol a hodnotové orientace byl již v základě zahájen, dítě má internalizováno „svědomí“ prostřednictvím příkazů a zákazů ukládaných významnými dospělými jako představiteli společenství. Během školního věku se sociální normy morálního jednání stabilizují a s příchodem logického myšlení a rozšířením časové perspektivy je dítě schopné pochopit na obecné rovině určité věci a jevy jako trvalé hodnotné cíle vlastního jednání. Vývoj morálního vědomí a jednání, chápání mravních norem a hodnot a jednání podle nich závisí ovšem na celkovém vývoji dítěte, zejména na schopnosti poznávat a řadit věci, tedy na vývoji kognitivním (Lagmeier, Krejčířová, 2006 s. 130-132).

Morálním vývojem se zabýval J. Piaget, na jehož výzkum navázal L. Kohlberg, který Piagetovo období konkrétních logických operací nazval konvenčním obdobím vývoje morálky charakterizovaným převážně konformitou, souhrou mezi lidmi – dobré je to, co se očekává, je důležité být dobrým člověkem podle obvyklých společenských měřítek (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 133).

Je nutné si uvědomit, že i u téhož dítěte může být v různých situacích použito různé měřítko a že jen část jedinců dosáhne postkonvenční úrovně mravního vývoje.

Další složka socializačního procesu, tedy osvojování si sociálních rolí, se též značně rozvíjí. Ve škole se dítě ztotožňuje s rolí žáka, ale poznává i komplementární roli učitele, učí se způsobům chování spolužáka. Zvláště významné pro život v dospělosti je pak upevnění sexuálních rolí (mužské/ženské), v tomto období přechází tradičně výchova synů z rukou žen do rukou mužů, synové sami instinktivně vyhledávají otcovskou přítomnost

a vzor. Dítě zrcadlí rodiče, dále si vytváří vlastní sebehodnocení a sebepojetí. Okolo 10. roku se začínají formovat trvalejší přátelské vztahy ve skupinách, které mají další vliv na sebehodnocení jedince. Nejdůležitější činností pro poznávání světa věcí i začlenění do lidského společenství byla v předškolním věku hra (a stále zůstává důležitou), nyní je to práce. Schopnost vykonávat úkoly, které nejsou samy o sobě příjemné a nevycházejí z aktuálních potřeb, ale jsou zamýšleny pro prováděný cíl, je jednou z charakteristik připravenosti dítěte pro školu a rychle roste od počátku školní docházky. Dítě tak vrůstá do světa práce, i když je to zatím jen práce školní (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 136-137).

Diagnostika školní zralosti

Posuzování školní zralosti se děje ve dvou etapách. Screening provádějí dětské lékaři a učitelky v mateřských školách. Při pochybnostech či problémech dochází k došetření dítěte v pedagogicko-psychologické poradně odborným psychologem.

Mezi nejpoužívanější testy školní zralosti patří Jiráskův Orientační test školní zralosti. Test se skládá ze tří úkolů. Kresba mužské postavy, napodobení psacího písma a obkreslení skupiny bodů. K vyhodnocení se používá pětibodová stupnice (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2009, s. 626).

2 ŠIKANA

Při studiu odborné literatury na téma šikana či šikanování nacházíme velké množství definic. Chápeme je jako slova abstraktní vyjadřující záměrné chování s cílem někomu ublížit. Pojem šikana zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první v roce 1989 veřejně promluvil o tom, co všichni věděli, ale mlčeli, protože v té době to bylo tabu (Říčan 1995, s. 25).

2.1 Vymezení pojmu šikana

Šikana, pův. z francouzského „chicane“, znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů (Říčan, 1995, s. 25).

Říčan (1995, s. 26) rozumí pod pojmem šikanování to, že jedno dítě říká druhému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, kope je a bije, vyhrožuje mu a podobně.

Dle Vágnerové K. a kol. (2009, s. 11) je základní definice šikany následující: *„Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou). Dá se vymezovat i jako zneužívání moci; jako chování, jehož záměrem je ublížit někomu jinému, ohrozit ho a zastrašit. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně ubližuje druhým.“*

Lenka Lovasová (2006, s. 6) uvádí, že šikanování je sociálně patologický jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Jedná se o složitý problém, který není možno právně pojmut jako celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do různých právních odvětví. Právní definici šikany tedy v právním řádu nenajdeme, nicméně Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezuje problematiku takto: *„Šikanování je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z různých důvodů nemůžou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“* Ačkoli definice uvádí, že šikana je obvykle opakovaná, jedná-li se o zvláště krutý a brutální čin, případně jedná-li se o kyberšikanu, je možné za šikanu

považovat i jednotlivou událost bez dosavadního opakování. O šikaně mluvíme tehdy, je-li oběť z různých důvodů bezbranná a jedná se o asymetrickou agresi. Pojmem šikana nelze označovat všechno zlé a nepříjemné, čím si děti ubližují.

Všechny definice vyjadřují společně podstatný znak šikanování, a to je cílené ubližování jedinci nebo skupině.

2.2 Šikana ve škole

Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Jde o komplexní problém psychologický, sociologický a mravní. Ve svých prvopočátcích se vyskytuje na všech školách. Školy, které tvrdí, že se u nich šikana nevyskytuje, buď nevědí, co se tím pojmem rozumí, nebo neuvádějí pravdu. O problémech chování žáků na českých školách svědčí mnohé kazuistiky, opakované stížnosti pedagogů na nekázeň. Dalším důkazem špatné situace ve školách jsou oficiální výnosy – metodické pokyny, projekty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (Bendl, 2003, s. 14-15).

Podle výzkumu z roku 2001, který proběhl na základních školách, vyplynulo, že v ČR je šikanováno okolo 41 % žáků. Výsledek koresponduje s mezinárodním výzkumem, kde prostřednictvím jejich metodiky zjistili, že obětí šikany je 36,8 % žáků (Kolář, 2001, s. 12-13).

Příčiny šikany

Říčan je dělí na:

- touha po moci: nejen kvůli realizaci vlastních přání a potřeb, ale i pro prostou „chut“ moci, kdy je nám někdo vydán na milost a nemilost,
- motiv krutosti: člověku někdy působí potěšení vidět druhého trpět a ve většině lidí je možné tento motiv probudit až příliš snadno (uspokojení, když se někdo bojí, křičí, prosí),
- touha po zvědavosti (s tím souvisí nuda, touha po vzrušení, zážitcích). Je to tak trochu experiment, jak se druhý zachová ve strachu, bolesti a ponížení, k čemu se dá přinutit. Mučitel i mučený cítí, že takováto zkušenost člověka duševně obnažuje, dotýká se niterných tajemství, dívá se na dno bytosti, která je v tu chvíli jakoby rozložena (Říčan, 1995, s. 30).

Jiným dělením se zabývala Gajdošová-Herenyjová (2006, s. 211-215). Podle ní šikana má více příčin:

- citová deprivace,
- úzkost, napětí, strach,
- výbušný temperament,
- osobnostní charakteristika žáka,
- nuda, touha po stále silnějších a více vzrušujících zážitcích,
- snaha chovat se jako chlap,
- výchovné přístupy rodičů,
- výchovné a vyučovací styly učitelů a způsoby, jakými učitelé projevují svou autoritu.

Některé z nich jsou na pohled zřejmé, jiné ne.

2.3 Trojrozměrný pohled na šikanu

Odborníci zabývající se šikanou na ni pohlížejí jako na nemocné chování, závislost a poruchu vztahů.

Šikana jako nemocné chování

Šikana se zaměřuje na viditelné projevy, dochází k porušování školních pravidel, někdy mají povahu až trestných činů. Pro praktické rozlišení vnějších projevů šikany je užitečná „trojdimenzionální mapa“, dle které dělíme šikanu na:

- fyzickou a verbální,
- aktivní a pasivní,
- přímou a nepřímou (Vágnerová K., 2009. s. 74).

Vzájemnou kombinací získáme 8 druhů a forem šikany:

- fyzické - aktivní - přímé: útočníci oběť kopou, škrtní, věší...,
- fyzické - aktivní - nepřímé: kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili, okradli, zničili či schovali její věci...,
- fyzické - pasivní - přímé: agresor např. nedovolí oběti sednout si do lavice (fyzické bránění v dosahování cílů),
- fyzické - pasivní - nepřímé: agresor např. odmítne oběť na její žádost pustit na WC (odmítnutí splnění oprávněných požadavků),
- verbální - aktivní - přímé: nadávání oběti, urážení a zesměšňování,

- verbální - aktivní - nepřímé: rozšiřování pomluv o oběti, vyjádření agrese symbolicky (verše, kresby,...),
- verbální - pasivní - přímé: neodpovídání na pozdrav, či na otázky, ignorování apod.,
- verbální - pasivní – nepřímé (Vágnerová K. 2009, s. 75).

Šikanování jako závislost

Tento rozměr nemá tak zřejmé a viditelné projevy jako předchozí pohled na šikanu. Jedná se o vzájemný vztah oběti a agresora. Na první pohled se může zdát, že mají kamarádský vztah, jsou na sobě závislí. Jeden druhého potřebují ke své existenci. V praxi se setkáváme s jednostrannou závislostí. Vždy se jedná o nerovný vztah. Na základě tohoto principu se žáci dělí na dvě skupiny – na silné a slabé. Silní svůj strach skryjí tím, že vyvolají strach v těch druhých. Slabí jsou ochromeni strachem, že ukážou všechny svoje slabosti, které chtěli zakrýt. Mezi těmito skupinami vzniká překvapivě oboustranná trvalá vazba. Potřebují se navzájem.

„Pedagogové se nesmějí nechat zmást a přijmout vnější zdání, že si oběť za všechno může sama. To, že je někdo slabý, není žádná vina. Rozhodně nikdo nemá právo fyzicky ani psychicky týrat druhého člověka“ (Kolář, 2005, s. 33-35).

Šikanování jako porucha vztahů

Šikanování není pouze záležitostí agresora a oběti. Vždy se jedná o těžkou poruchu vztahů osob ve skupině. I zrod šikany má svůj specifický vývoj. Směřuje od zárodečné podoby k nejvyššímu stupni ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny (Kolář, 2005, s. 35).

- šikana podle věku a typu školy: šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, učni, gymnazisty, šikana mezi vysokoškoláky,
- šikana z genderového hlediska: chlapecká a dívčí, homofobní, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům,
- šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení: škola s demokratickým řízením na straně jedné, na druhé pak výchovný ústav s tvrdým hierarchickým autoritativním systémem,
- šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů: šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných apod. (Kolář, 2011, s. 78).

2.4 Vývoj šikany

Vývoj šikany probíhá v pěti stádiích. Abychom šikanu mohli vyšetřovat a řešit, musíme umět rozpoznat jednotlivá stadia šikany:

1. **Ostrakizmus:** v počátku se jedná zejména o izolaci postiženého jednotlivce. Oběť nemá žádné kamarády a nikdo ji nebere vážně. Komunikace probíhá převážně znevažujícím způsobem, oběť je zesměšňována, má hanlivou přezdívku apod. Na její účet se konají různé „přátelské“ legrácky a vtípky, a když se ohradí, je jí vytknuto, že nerozumí legraci, nemá smysl pro humor apod. Jedná se o zárodečné stádium šikany, obsahuje riziko dalšího vývoje. Okrajový člen skupiny se necítí dobře, násilí je převážně psychické. K tomuto může přispět pedagog, pokud má ve třídě oblíbence, kterého povyšuje nad ostatní, nebo naopak častěji vytýká nějakému žákovi jeho slabiny, dotýká se verbálně jeho osoby.
2. **Přitvrzování:** agresor mapuje situaci a testuje, kam až manipulace může zajít. Zkouší „přitvrdit“ a manipulace přechází do roviny fyzických útoků. Agresor posléze zjišťuje, že toto jednání ho nejen uspokojuje, ale přináší i obdiv a respekt ostatních dětí, což jej dále povzbuzuje. V zátěžových situacích oběti slouží jako hromosvod, spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity (strach z písemky, konflikt s kantorem či jen náročnost školní docházky).
3. **Nukleové stádium** (klíčový moment): tvorba jádra. Ve třetím stádiu se sympatizanti s agresorem spojí a vytvářejí společnou strategii výběru oběti. Šikana se stává organizovanou. Dělení rolí je pevné, a pokud se nevytvoří silná pozitivní podskupina, jsou předpoklady pro přijetí šikany jako normy celou skupinou. Objevuje se „falešná solidarita“, normou je „nebonzovat“. Objevuje se pyramida šikanování: agresor/řípomocníci/nohsledi-mlčící většina/přihlížející-oběť/ti. Ostatní neublíží, ale ani nepomohou.
4. **Mlčící většina:** ve čtvrtém stádiu skupina přijala normy agresorů a její chování se stává zákonem pro ostatní děti, které ze strachu poslouchají, případně přisluhují. Sílí tlak ke konformitě na neangažované členy skupiny, ti se nakonec většinou aktivně zapojují. Hlavní roli hraje strach, že pokud zůstanou stranou, mohou upoutat pozornost a dostat se do pozice obětí. Oběť někdy svoji roli přijímá, aniž by se pak agresorům vyhýbala. Začíná pociťovat jistou závislost. Navenek mohou agresor a oběť působit jako kamarádi.

5. **Dokonalá šikana** (totalita): šikana je předmětem zábavy celé skupiny, agresori jsou dokonce odměňováni potleskem za pobavení. Psychická manipulace dosáhla velmi propracované podoby. Např. je-li oběť vyvolána k tabuli, celá třída propuká v smích již při prvních slovech. To se logicky projeví na výkonu oběti u tabule a výsledkem je špatná známka. Očekávání třídy je naplněno. Psychika přihlízejících se podobá rozpoložení obecnstva gladiátorských arén. Pedagog nezřídka v neuvědomělé snaze zavděčit se třídě tomuto napomáhá a oběť sám ironizuje. Na úkor oběti se vymýšlejí intriky, násilí dále narůstá a zdokonaluje se. Agresor ztrácí zábrany, oběť je na něm závislá a nezřídka jej brání. (Lovasová, 2006, s. 7-8, s. 79-83).

2.4.1 Kyberšikana

Díky vývoji moderních technologií a rozvoji komunikačních prostředků bylo potřeba dodefinovat tuto další formu šikany. Využívá mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy apod. Nabízí nové prostředky ubližování, může se šířit velmi rychle a dosáhnout takových rozměrů, jaké jsou nemyslitelné u ostatních forem. Díky anonymitě nemusí být agresorem fyzicky zdatný jedinec, oběť se často ani nedozví, kdo byl autorem útoku. Virtuální prostor neumožňuje agresorovi vnímat bezprostřední reakci oběti, zamezuje empatii a možnosti uvědomění si důsledků svých činů.

Stejně tak obětí se může stát kdokoli, přibývají útoky na jedince se sníženou schopností se bránit. Nelze uniknout do „bezpečí“ domova, často se průnikem do soukromí stupňuje tlak vyvíjený klasickou šikanou.

Absence projevů fyzického násilí ztěžuje její odhalení. Dochází k opakovanému zraňování, zvláště tehdy, pokud oběť nemá přístup k odstranění obsahu např. webových stránek.

Divákem může být kdokoli a dílo žije vlastním životem. Strach oběti z veřejného ponížení její utrpení znásobí ještě tím, že svědky kyberšikany mohou být stovky i tisíce lidí. To může vést často až ke zhroucení.

Nejúčinnější varianta prevence je pravidlo STOP-BLOCK-TALK (STOP – nekomunikovat s agresorem, BLOCK – zamezit přístupu, TALK – cokoli podezřelého oznámit dospělým) a jeho vstřípení dítěti jako uživateli kyberprostoru (Vágnerová K., 2009, s. 91-96).

2.5 Diagnostika šikany

Dítě se nám pravděpodobně z různých důvodů samo nesvěří. Největší roli hraje strach ze msty, může to být i strach z reakce rodičů, stud, obavy ze ztráty kamarádů, apod.

Mezi nepřímé ukazatele šikany řadíme:

- strach jít do školy,
- záškoláctví,
- opakované bolesti hlavy nebo břicha,
- zhoršení prospěchu,
- ztráta zájmu o učení,
- porucha soustředění,
- pobývání v blízkosti učitelů,
- ustrašené vystupování,
- pozdní návraty ze školy,
- návraty s poškozeným nebo špinavým oděvem,
- dítě se vrací hladové,
- modřiny a odřeniny bez věrohodného vysvětlení,
- opakovaná ztráta peněz či osobních věcí,
- dítě žádá peníze pod různými záminkami,
- špatné usínání, noční můry,
- smutná nálada,
- apatie nebo naopak nezvyklá agresivita (Lovasová, 2006, s. 10).

Přímé ukazatele = chování okolí vůči dítěti:

- úmyslné ponižování,
- hrubé žertování a zesměšňování,
- nadávky,
- neustálá kritika a zpochybňování,
- poškozování a krádeže věcí,
- poškozování oděvu,
- výsměch a pohrdání,
- omezování svobody,
- bití, kopání, fyzické napadání (Lovasová, 2006, s. 10).

2.5.1 Agresor

Jde většinou o jedince fyzicky silné a obratné, zvláště pokud jde o chlapce. Nemusí to tak být vždycky, inteligence spojená s krutostí a bezohledností může vyvážit nedostatek fyzické síly.

Je mylné domnívat se, že si agresor kompenzuje šikanou pocitů méněcennosti, tzv. „lěčí si mindrák“. Na základě praktických zkušeností je toto profil maximálně pětiny agresorů, jejich narůstající sebevědomí může vést ke stupňování šikany. Převážně se jedná o neúzkostné chlapce a děvčata.

Je pro ně typická touha dominovat, ovládat druhé, prosazovat se bezohledně. Většinou se rekrutují z 15 až 20 % nejagresivnějších dětí a agresivita je spojena s tendencí překračovat i další pravidla, svědomí je u těchto jedinců zakrnělé.

Původ agrese je zpravidla v nesouladu domácího prostředí, většinou vlivem chování otce (nepřátelský, chladný, brzdící autonomii dítěte).

Podle nepotvrzeného, ale rozšířeného a věrohodně zdůvodňovaného názoru, pochází řada dětských agresorů z rodin nových podnikatelských či politických „elit“. Mívají úspěšné, rychle zbohatlé rodiče, kteří bývají plně absorbováni svou prací a dětem se věnují hlavně rozmazlováním vysokým kapesným a „výchovou malého dravce“ (ostré lokty, urvi, co můžeš atd., Říčan, 1995, s. 31-34).

Typy agresorů

Kolář je dělí na:

- typ – hrubý, primitivní, impulsivní s kázeňskými problémy, který má narušený vztah k autoritě,
- typ – velmi slušný, kultivovaný, sevřený, úzkostlivý, může mít i sadistické tendence v sexuálním smyslu,
- typ – srandista, optimistický, dobrodružný, výmluvný, často oblíbený a vlivný (Kolář, 2001, s. 85-87).

2.5.2 Oběť

Popsat typickou oběť je velmi složité, neexistuje žádný univerzální typ.

Dostupné informace čerpají většinou z chlapeckého kolektivu, dívčí oběti stejně jako agresorky jsou málo prozkoumány.

Obětí se může stát prakticky kdokoli – nováček v kolektivu, dítě odlišné pozitivními vlastnostmi, nejčastěji však děti s nějakým handicapem.

Nejjednodušší riziko spočívá ve fyzické slabosti, v neschopnosti se bránit ataku, a to včetně verbálního projevu (někdy stačí zakřičet nebo zanádat, aby agresor ztratil sebejistotu a terminoval útok).

Pohrdání skupiny může postihovat i děti ze sociálně slabých rodin, případně děti rasově odlišné (nezaměňovat však s rasově podmíněnou jednorázovou agresí).

Pokud jde o psychické rysy, bývá oběť tichá, plachá a citlivá. Má sklony k sebepodceňování.

V rodinném prostředí může mít vliv matčina úzkostnost, dítě snad nebylo dostatečně vedeno k sebeprosazení a samostatnosti. To se dá později do značné míry napravit (Říčan, 1995, s. 34-38).

Typologie oběti

Kolář je dělí na:

- oběti slabé s tělesným a psychickým handicapem,
- oběti silné a nahodilé,
- oběti deviantní a nekonformní,
- šikanovaní žáci s životním scénářem (Kolář, 2001, s. 89).

2.6 Důsledky šikanování

Pozdní odhalení šikany způsobuje škody všem členům skupiny. Hlavní destruktivní účinky jsou čtyři:

- poškození psychického a fyzického zdraví obětí – dochází k dlouhodobému a někdy i k trvalému poškození psychického a tělesného zdraví,
- fixování antisociálních postojů u agresorů – agresor si upevňuje antisociální postoje,
- ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny – žáci, kteří jsou svědky šikanování, ztrácejí iluzi o společnosti, která by měla člověku zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí,
- snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku – nakažená skupina ztratí výchovnou funkci, výukový efekt v nemocné skupině je minimální (Kolář 1997, s. 67-68).

Důsledky pro oběti

Ohrožení somatického a psychického zdraví – šikana způsobuje oběti silný stres. U oběti dochází ke zvýšenému sklonu k úzkosti, depresím. Somatické projevy jsou poruchy spánku, snížení kvality spánku, větší sklon k prožívání bolesti a celkové nepohody (Bendl, 2003, s. 35-36).

Posttraumatická stresová porucha – je definována jako „stav dospělého, dospívajícího nebo dítěte, kteří prožili, stali se svědky nebo byli konfrontováni s událostí nebo událostmi, jejichž součástí bylo bezprostřední nebo možné ohrožení na životě, případně těžké zranění nebo ohrožení tělesné integrity.“ (Koukolík, Drtinová, 2001, s. 251).

Kumulovaný efekt – šikanovaná osoba začne mít časem pocit, že něco není v pořádku, že je divná. Začne se sama sebou zabývat a dojde k závěru, že chyba je v ní. Převládá pocit, že si takové zacházení zaslouží (Bendl, 2003, s. 38-39).

Důsledky pro agresory

Lovasová (2005, s. 15-16) uvádí, že ve školním věku dochází ke zhoršení prospěchu, členství v pochybných partách, horší využívání vlastních duševních schopností.

Právní důsledky

Šikana jako taková není trestním řádem ČR definována vzhledem k tomu, že se jedná o velmi komplexní pojem. Trestní postižitelnost tedy závisí na formě a závažnosti jejich jednotlivých projevů.

Musí být naplněna podmínka materiální i formální, tedy splnění znaků trestného činu, prokázání úmyslu jej spáchat a dosažení míry společenské nebezpečnosti obsažené v zákoně.

Markantní jsou tyto trestné činy:

- omezování osobní svobody,
- vydírání,
- vzbuzení důvodné obavy,
- loupež,
- poškozování cizí věci,
- znásilnění,
- pohlavní zneužívání,
- kuplířství,
- ublížení na zdraví atd.

Dítě pod 15 let není trestně odpovědné, nicméně mohou být proti němu podniknuta jiná opatření, například jeho umístění do nápravného ústavu. Jeho rodiče pak mohou být obžalováni z trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže.

Dochází-li k šikanování v průběhu školního vyučování, nese zodpovědnost v plném rozsahu škola (Kolář, 1997, s. 118-123).

Šikana patří mezi negativní jevy ve společnosti. Pokud není odhalena včas, je nebezpečná. Obzvláště ohrožené jsou děti, které si následky šikany mohou nést po celý život. Ač je šikana diskutovaným a aktuálním tématem, stále je velmi obtížné ji odhalit včas. Její odhalování je především úkolem pedagogů.

3 PREVENCE

Předcházet šikaně je mnohem jednodušší než ji následně odstraňovat. Prevence je důležitá nejen tam, kde se neobjevila, ale i tam, kde se již se šikanou setkali, aby se již neopakovala. Existují různé metody, zásady a prostředky, pomocí kterých můžeme šikaně předcházet. Důležitou součástí prevence jsou také linky důvěry, kam se mohou žáci obrátit, kdykoliv je to potřeba. Proto by žáci v rámci předcházení šikany měli být seznámeni s kontakty a telefonními čísly. Nejdůležitějším prvkem prevence je hledání způsobu, jak ovlivnit rizikové faktory nejen u šikanovaného, ale i u šikanujícího (Bendl, 2003, s. 77).

Prevenzi dělíme na primární, sekundární a terciární.

Primární prevence se uplatňuje tam, kde doposud k šikaně nedošlo. Spočívá v harmonické výchově osobnosti dítěte, informovanosti rodičů, dětí a veřejnosti o šikaně, aktivní prevenci ve škole. Za nejdůležitější považují obzvláště budování přátelského klimatu ve třídě a škole.

Sekundární prevence se uplatňuje tam, kde již k šikaně došlo a má se zamezit jejímu opakování a dalším projevům. Řadíme sem včasnou diagnostiku, urychlené vyšetření, pedagogická opatření včetně výchovné práce s agresory. V sekundární prevenci je nutno na základě kvalitní diagnostiky řešit každý případ s přihlédnutím k jeho individuální charakteristice, tzn., že její organizace může, ale nemusí, vyplývat z organizace prevence primární.

Terciární prevence v oblasti šikanování prakticky neexistuje. Do budoucna by bylo vhodné o ní začít uvažovat a zapracovat na ní. Školy by měly mít možnost využívat speciální pracoviště. Podmínkou pro účinné fungování terciární prevence by byla možnost vyjmout agresora ze školy (Bendl, 2003, s. 78).

Model ucelené pomoci (prevence) školních šikan:

1. Pedagogická komunita posilující imunitu skupin proti šikaně.
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který detekuje a léčí.
3. Odborné služby resortu školství, tvořené odbornými centry a poradnami.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů.
5. Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů při vytváření prevence.

6. Kontrola připravenosti škol ze strany České školní inspekce, ministerstva a krajských úřadů.
7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi (optimálně OSPŠ).

Fungování tohoto plánu je limitováno neustálou výchovou dalších odborníků pro praktickou prevenci i profylaxi (Kolář, 2005, s. 198).

Prevence ve školách

Velmi důležitou roli ve všech typech škol hraje učitel. Říčan uvádí: „*Úkolem učitele je prosazení spravedlnosti mezi dětmi. Má-li udržet kázeň ve třídě, potřebuje mít „přízeň davu“, měl by být milován nebo být dětem do jisté míry sympatický, imponovat jim, potřebuje mít jejich respekt jako osobnost.*“ (Říčan, 1995, s. 72)

Mezi hlavní zásady v dětském kolektivu patří posilovat demokracii, a tím předejít včas problémům, které jsou spojeny s agresivitou či šikanou. Důležité je, aby se učitel ptal dětí na jejich názory či přání, naslouchal a diskutoval s nimi, dával jim možnost výběru a také svobodné volby, informoval rodiče o případných problémech (Říčan, 1995, s. 78-79).

Říčan dále uvádí, jak je důležité ovlivňování klimatu školní třídy, aby bylo příznivé, pozitivní a přátelské. Učitel je jeho hlavním aktérem, a proto by se měl zasloužit o pozitivní klima, a předcházet tak nepřátelství, soupeření a násilí dětí (Říčan, 1995, s. 111-112).

K prevenci slouží i vhodně uzpůsobený školní vzdělávací plán, školní řád, otevřená informovanost žáků a rodičů ohledně této problematiky. Svou roli hrají také vztahy mezi pedagogy a dětmi, pedagogy a rodiči dětí, informovanost pedagogů a jejich průběžné proškolení (Říčan, 1995, s. 112-113).

Prevence v rodinách

Rodina je nejdůležitější potřebou pro nás všechny. Vágnerová K. (2011, s. 49) uvádí, že aby rodina mohla fungovat jako spolehlivé místo prevence, je potřeba pamatovat na základní potřeby každého jedince:

- potřeba místa – cítit se někde „doma“,
- potřeba podnětů, péče a výživy – přiměřené množství podnětů pro rozvoj dítěte, dostatečná péče rodičů o děti,
- potřeba ochrany – pocit bezpečí a životní jistoty,

- potřeba podpory – ocenění, podpora, ale i jistota dítěte, že rodina je pro ně místem, kde může vyjadřovat své názory a přání bez jakéhokoli strachu z výsměchu,
- potřeba hranic – především ze strany rodičů – důležitá jednotnost v názorech rodičů na stanovení hranic.

K. Vágnerová dodává několik praktických rad, jak dítěti pomoci. Především radí rodičům, jak naučit dítě říkat „ne“, dále jak rozvíjet a posilovat jeho sebedůvěru a také jak nacvičovat sebejistou chůzi – s hlavou a tělem vzpřímeným (Vágnerová K., 2011, s. 104-107).

3.1 Škola – primární preventivní program

Za poskytování školních poradenských služeb včetně vytvoření preventivního programu školy zodpovídá její ředitel. Poradenské služby jsou obvykle zajišťovány výchovným poradcem a školním metodikem prevence, v případě větších škol pak školním psychologem či školním speciálním pedagogem.

- **Školní metodik prevence** provádí činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské, tyto činnosti písemně dokumentuje. Dle potřeby spolupracuje s metodikem prevence příslušné pedagogicko-psychologické poradny.
- **Školní preventivní program** je součástí školního vzdělávacího programu a dlouhodobým preventivním programem pro školu. Klade se co největší důraz na efektivitu ve vztahu k existujícím zdrojům. Jsou jasně definovány cíle krátkodobé a dlouhodobé tak, aby mohl být program řádně realizován. Musí podporovat zdravý životní styl, harmonickou rovnováhu tělesných a duševních funkcí a být zdrojem podnětů ke zpracování minimálního preventivního programu.
- **Minimální preventivní program** je konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Minimální preventivní program je založen na podpoře aktivity žáků, různosti forem práce se žáky, zapojení pedagogického sboru i zákonných zástupců žáků. Podléhá kontrole České školní inspekce, průběžně se vyhodnocuje.

Ředitel školy zodpovídá za podporu, tvorbu a realizaci primárního preventivního programu, školní metodik koordinuje jeho realizaci a přípravy. Jednotliví učitelé pak začleňují preventivní témata do své výuky, zatímco třídní učitelé monitorují, realizují preventivní programy a hodnotí výsledky. Žáci se spolupodílejí na přípravách a realizaci. Metodik prevence pedagogicko-psychologické poradny zajišťuje odbornou a metodickou pomoc, garantuje kvalitu programů v regionu (Miovský, 2010, s. 101-103).

Pro vypracování minimálního preventivního programu je potřeba nejdříve:

- charakterizovat školu a její vnitřní zdroje, stručně zhodnotit specifika školy, popsat riziková místa, zmapování zdrojů, monitoring ve třídách,
- napojit se na zdroje vnější, tedy na širší podpůrnou síť odborníků a institucí,
- monitorovat a zapojit minimálně tyto cílové skupiny: žáky, rodiče, pedagogy, školu jako celek, lze využívat standardních dotazníků,
- stanovení cílů minimálního preventivního programu, optimálně za použití SMART modelu,
- sestavit aktivity minimálního preventivního programu pro jednotlivé skupiny, je nutno se soustředit na všechny cílové skupiny včetně rodičů (Miovský, 2010, s. 103-110).

Česká školní inspekce

Česká školní inspekce má průběžně reagovat na nové školské právní normy a reformy. Aktuálně je připravována nová metodika mající za cíl pro Českou školní inspekci získávat a analyzovat informace z prevence rizikového chování ve školách a zjišťovat a porovnávat podmínky práce školních metodiků prevence v ČR. Na základě již realizovaných analytických programů můžeme konstatovat, že prevenci šikany má zapracováno do školních programů více než 90 % škol, nicméně důvěra žáků v pomoc pedagoga a ochranu školy se bohužel na základě reálných zkušeností s nízkou efektivitou pomoci pedagoga pohybuje okolo 50 % (Miovský, 2010, s. 129).

Povinnosti školy v prevenci a řešení šikany

Za prevenci šikanování plně zodpovídá ředitel školy. Jeho povinností je zejména:

- seznámit žáky a pedagogické pracovníky s problematikou šikany a zajistit další vzdělávání pedagogů,
- seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikany, důležité je vést přesnou databázi agresivního chování a šikanování,
- ustanovit metodika prevence šikany, jehož povinností je zajistit pedagogům dostatek informací a aktivně se podílet na řešení problematiky šikany,
- spolupracovat se žáky, rodiči a pedagogy při řešení šikany,
- ukotvit pravidla a sankce ve školním řádě,
- zajistit zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách.

Škola a její pracovníci mají povinnost oznámit Policii ČR a orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti, které ohrožují žáka či spáchal-li žák trestný čin nebo opakovaně spáchal přestupek.

Další povinností školy je spolupracovat s odborníky (lékaři, obhájci, soudci apod.), (www.sikana.org).

3.2 Vzdělávání a informace v prevenci

V prevenci řešíme problém opačný než před cca 8 lety, informace již nejsou kusé až nedostupné, kvantita je dostatečná, nicméně chybí jejich kvalita. Některé materiály stále dokola opakují chronicky známá fakta, pouze v různém pořadí a způsobu zpracování.

Informační zdroje dle Miovského:

- **elektronická média v primární prevenci** nabízejí mnoho nových možností pro organizaci a řízení systému prevence i pro obsahovou náplň intervencí. Metodik může díky webu čerpat odborné informace k přípravě školního programu prevence, vyhledávat preventivní a vzdělávací programy, konzultovat s kolegy, učiteli i odborníky na problematiku jejich zkušenosti se zaváděním školních preventivních programů.
- **informační zdroje pro organizaci a řízení programů primární prevence** poskytující klíčové dokumenty pro cíle, náplň a organizaci systému školní primární prevence jsou umístěny na webu MŠMT pod odkazem „Prevence“. Analýza

minimálních preventivních programů je k nahlédnutí na stránkách Institutu pedagogicko-psychologického poradenství ČR www.ippp.cz pod odkazem „Studie“ a heslem „Analýzy“.

- **informační zdroje s obsahovou náplní primární prevence**, např. na www.p-centrum.cz nabízí příklady konkrétních programů a kurzů na prohloubení znalostí a dovedností v oblasti prevence patologických jevů (Mioviský, 2010, s. 135-138).

V sekundární prevenci je nutno na základě kvalitní diagnostiky každý případ řešit s přihlédnutím k jeho individuální charakteristice.

3.3 Organizace zabývající se prevencí a řešením šikany

Komunitní aktivity – jednak nabízejí rizikovým skupinám mládeže smysluplné trávení volného času, jednak jsou organizovány v lokalitách, kde roste delikvence mládeže. Smyslem komunitních programů je především posilování sociální kontroly dětí a mládeže a posilování sociálních vazeb v komunitě.

3.3.1 Nevládní organizace (občanská sdružení, nadace)

Některá nevládní sdružení a nadace se zapojují do řešení šikany např. formou přípravy učebních a jiných materiálů o šikaně, jejich projevech, příčinách, prevenci.

Organizace zabývající se šikanou:

Linka důvěry – zařízení krizové intervence většinou pracující při zdravotnickém zařízení. Poskytuje dětem a mladistvým anonymní telefonickou pomoc v krizových situacích.

Prev-centrum – nabízí základním školám primární preventivní programy. Formou diskuzí a práce na základě dramatické výchovy a sociálně psychologického výcviku se pokouší ovlivnit postoje a chování žáků. Při spolupráci ohledně šikany se výrazně zaměřuje na pěstování a rozvíjení sociálních dovedností žáků.

Bílý kruh bezpečí – sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti a jejich blízkým. Pořádá kurzy „Ochrana před šikanou“.

Lata – laskavá alternativa trestu pro adolescenty. Jedná se o dobrovolnickou pomoc, která vychází z myšlenky, že klient, který je ohrožený sociálním selháním, může mít prospěch z intenzivního osobního vztahu k člověku, který má o klienta zájem a přitom nedisponuje kriminálními sklony.

Big Brother, Big Sisters – americká dobrovolnická iniciativa, která se zaměřuje na děti mladší 12 let. V ČR má projekt alternativní název „PětP“. Organizace poskytuje klientům přátelství, podporu, prevenci, péči a pomoc. Program je určen dětem, které mají vážné konflikty v rodině, mají nevhodné kamarády.

3.3.2 „Ze zákona“ pomáhající instituce

Pojem pomáhající instituce používáme v širším slova smyslu, protože do nich zahrnujeme jak MŠMT a jeho legislativní a jiné iniciativy na poli prevence a řešení šikanování ve školách, tak např. Policii ČR.

Pedagogicko-psychologická poradna – pomáhá řešit výchovné problémy žáků. Zajišťuje školám odborné služby. Provádí odborná vyšetření žáků, poskytuje metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům a výchovným poradcům ve školách.

Kurátor pro mládež – odborný pracovník sociálního referátu, který se zabývá:

- nezletilými dětmi do 15 let, které se dopustily trestného činu nebo přestupku,
- mladistvými (15-18 let) – u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo se dopustili přestupku,
- dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování závažného rázu (šikana, agresivita, záškoláctví,...).

Střediska výchovné péče – poskytují preventivně výchovnou péči dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji. Dále dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti.

Dětské krizové centrum – zařízení zaměřující se na diagnostiku a terapii týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí. Poskytuje pomoc šikanovaným dětem a jejich rodinám, nabízí odbornou pomoc orgánům péče o děti. Poskytuje konzultace a školicí služby pracovníkům, kteří se zabývají danou problematikou.

Diagnostický ústav – zařízení, které poskytuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření. Častým důvodem umístění dítěte v diagnostickém ústavu je situace, kdy dítě (agresor) šikanuje ve škole spolužáky. Do diagnostického ústavu se dítě posílá, když veškeré snahy o nápravu ze strany školy a spolupracujících organizací selhaly.

Policie ČR – z pohledu problematiky šikanování je důležité upozornit na § 16 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky (oprávnění k omezení pohybu agresivních osob) a § 17 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky (oprávnění odebrat zbraň, zbraní se rozumí vše, čím je možné učinit útok). Na policii se žádostí o pomoc se může obrátit např. ředitel školy, ve které žáci fyzicky napadli učitele nebo při šikanování zranili spolužáka. Policie a policejní útvary mohou v rozsahu své působnosti tuto pomoc poskytnout.

Psychiatrická léčebna – jedná se o zařízení, kde se ocitají jedinci s vážně narušenou psychikou, osoby závislé na drogách, lidé s nezvladatelnou agresí aj. Děti se nejčastěji na psychiatrických odděleních ocitají z důvodu výchovných problémů a poruch v chování – agresivity, násilných sklonů (šikany). Klienti jsou často oběti šikanování.

Institucí, které nabízejí pomoc školám a žákům v oblasti prevence a řešení šikanování je celá řada. Aby práce se žáky, kteří přicházejí do styku se šikanou, byla efektivnější, je potřeba, aby byly příslušné instituce propojeny, jak v kompetencích, tak ve vzájemné informovanosti. Práce těchto zařízení musí být koordinovaná (Bendl, 2003, s. 168-182).

3.4 Preventivní metody k předcházení šikany

Uvádíme pouze ty metody, které jsou nejvhodnější pro prevenci šikany ve škole:

Projektová metoda – je spojena s projektem. Učitel v projektu využívá více metod. Projektová metoda nabízí rozvoj tvořivého myšlení, samostatnosti, vyzdvihuje klady účastníků projektu, podílí se na zlepšování mezilidských vztahů, učí žáky naslouchat. Výhodou této metody je její využití téměř pro každé téma (Kratochvílová, 2006, s. 37).

Diskuze – je slovní metoda. Provádí se v malé skupině nebo v celé třídě. Diskuzí je myšlena vzájemná komunikace mezi účastníky diskuze (Kalhoust, Obst, 2002, s. 321). Diskutovat mohou žáci na jakékoli téma, pedagog může a nemusí být přítomen. Před zahájením diskuze je důležité mít promyšleno téma k diskuzi, cíl, motivaci a určitá pravidla (Petty, 1996, s. 165-168).

Dramatizace – je pro žáky zajímavá a motivující. Je to názorné předvedení situace nebo příběhu, žáci hrají někoho jiného a vyjadřují se jiným jazykem. Žák odhazuje své zábrany a díky tomu vyjadřuje své názory a pocity skrze jinou osobu (Kalhoust, Obst, 2002, s. 321).

Didaktické hry – jako alternativní metoda jsou časově krátké a velmi dynamické. Je vhodné je vkládat mezi činnosti, které jsou sedavé a málo aktivizující. Velmi dobré jsou kolektivní hry, např. Atomy a molekuly, ale také hry podporující individualitu a kooperaci ve skupině (Kalhoust, Obst, 2002, s. 332-234).

Brainstorming – je metoda, která je vhodná k uvedení do problému, je založena na vědomostech a dovednostech. K danému tématu se může vyjádřit každý žák. Žáci postupně docházejí k poznání nového. Metoda brainstormingu učí žáky k toleranci, prověřuje znalosti a názory druhého (Kalhoust, Obst, 2002, s. 326).

Hry k prevenci šikany

Před zahájením hry je dobré si stanovit pravidla, aby se dosáhlo většího pocitu bezpečí a otevřenosti. Žáci by měli možnost vyjádřit se, jestli se chtějí zúčastnit nebo ne. Pro každou hru je stanoven časový limit. Důležitá je zásada mlčenlivosti – informace, které žáci získají, musí zůstat ve třídě.

Hra: Zed' sporů

Hra je určena převážně pro chlapce a pomáhá žákům snášet lépe posmívání a urážky. Autorem hry jsou Hopp a Krabel, 2001 (Bendl, 2003, s. 104).

Postup: Žáci se rozdělí do dvou skupin a postaví se proti sobě. Mezi ně se vyznačí hranice, kterou nesmí nikdo překročit. Po dobu 30 sekund jedna skupina nadává té druhé skupině. Druhá skupina nesmí reagovat. Po uplynutí doby se skupiny vymění. Po skončení hry proběhne diskuze.

Učitel klade otázky typu „*Jak jste se při hře cítili? Bylo pro vás těžké druhým nadávat? A proč? Bylo pro vás těžké poslouchat nadávky a zároveň se nesmět bránit?*“

Hra je určena pro všechny žáky nebo jen pro ohrožené (Bendl, 2003, s. 104).

Hra: Otloukánek

Jeden z žáků si stoupne doprostřed kruhu a ostatní žáci mu jeden po druhém nadávají, např. „*Jsi hlupák*“. Žák uprostřed kruhu nadávku vždy zopakuje. Cílem hry je, aby se žák naučil odstupů od nadávek a aby dokázal čelit zraňujícím situacím. Po ukončení hry je důležité zbavit žáka napětí, např. pomocí rytmického cvičení (Bendl, 2003, s. 105).

Hra: Mlžení

Hra podle Parry-Garrington (Bendl, 2003, s. 105-106). Tato hra je velmi vhodná při kontaktu se šikanou. Hra je zaměřena na to, jak reagovat na agresorovy poznámky.

„Mlžení pohlcuje urážky, jako velká mlhová stěna pohlcuje obrazy a zvuky. Když druzí pronášejí zraňující poznámky, nemusíme se hádat nebo rozčilovat: můžeme se proměnit v MLHU a pohlcovat to, co říkají – pokud to je pravda, odpovíme „To je pravda“. Pokud to není pravda, odpovíme „Mohl bys mít pravdu“ nebo „To je možné“, případně „Možná, že máš pravdu“, odpovíme stručně a zdvořile.

Aktivita ranní skupinky

Tuto hru zavedla školní psycholožka Elblová ze ZŠ v Praze 2. Ranní skupinka je něco jako terapeutická skupina. Realizuje se jednou týdně, půl hodiny před vyučováním. Žáci trénují cvičení k rozvoji průbojnosti, přímý kontakt a rozhovor s druhou osobou, hrají hry pro zvýšení sebevědomí (Bendl, 2003, s. 106).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

V praktické části jsme se ze širokého spektra problematiky šikany zaměřili na užší úsek, šikana ve škole v mladším školním věku. Jako hlavní problém nás zajímá znalost pojmu šikana a zkušenosti se šikanou. Výzkum jsme zaměřili na žáky 1. stupně Základní školy v Mikulčicích. V bakalářské práci jsme si zvolili kvantitativní výzkum za pomoci dotazníkového šetření.

4.1 Hlavní cíl výzkumu

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda se mezi žáky prvního stupně vzdělávání na Základní škole v Mikulčicích vyskytuje šikana. Dále do jaké míry mají žáci prvního stupně znalost pojmu šikana a zda mají nějaké zkušenosti se šikanou. Snahou bylo také zjistit, kdo bývá nejčastěji agresorem a komu by se žáci v případě šikany svěřili.

4.2 Otázky na dílčí cíle výzkumu

Z uvedených cílů nám vyplývají výzkumné otázky:

1. Vědí žáci, co je šikana?
2. Existuje šikana mezi dotazovanými žáky?
3. Existuje v šikanování rozdíl mezi pohlavími?
4. Komu by se žáci v případě šikany svěřili?

5 METODIKA VÝZKUMU

V této části bakalářské práce je popsána technika výzkumu, metoda sběru dat a výzkumný vzorek.

5.1 Technika výzkumu

Pro sběr dat byla použita metoda dotazníkového šetření. Dotazník je nejběžnější metoda ke zjišťování dat. Je to způsob písemného kladení otázek a písemného získávání odpovědí. Dotazník je určen pro hromadné získávání dat. Proto je považován za ekonomický výzkumný nástroj. Získáváme velké množství informací v krátkém čase. Má jasně stanovený cíl, který musí být konkrétní.

Dotazník se skládá ze tří částí. První část obsahuje hlavičku nebo jména autora, vysvětluje cíle dotazníku. Dále zdůrazňuje význam respondentových odpovědí při řešení dané problematiky. Tím motivuje respondenta k pečlivému vyplnění dotazníku. U vstupní části jsou důležité pokyny k vyplnění dotazníku.

Druhá část obsahuje vlastní výzkumné otázky. Otázky jsou řazeny dle psychologických hledisek. První otázky jsou snadné, to proto, abychom respondenta neodradili. Uprostřed jsou již těžší otázky a méně zajímavé. Ke konci jsou umístěny důvěrnější otázky.

Na závěr jsou faktografické otázky, opět nebývají náročné. Taktéž se zde nesmí zapomenout na poděkování respondentovi za vyplnění dotazníku. Celková doba vyplňování dotazníku by neměla být delší než 30 minut, aby respondenta neunavovala. Minimální návratnost dotazníků je okolo 75 % (Gavora, 2008, s. 122 - 123).

Typy otázek

Základní dělení otázek v dotazníku je podle stupně otevřenosti. Rozlišujeme otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené (Gavora, 2008, s. 125).

5.2 Metoda sběru dat

Výzkum byl realizován kvantitativní metodou za pomoci dotazníkového šetření. Celkem bylo rozdáno 80 dotazníků žákům 1. stupně od druhé po pátou třídu na Základní škole v Mikulčicích.

Žákům se rozdal dotazník vlastní tvorby, který se skládal z 16 otázek. Otázky byly otevřené a uzavřené. Sestaveny byly tak, aby odpovídaly rozumové vyspělosti žáků.

Po domluvě s ředitelkou školy zůstala zachována anonymita výzkumu. Při rozdávání dotazníků se žákům vysvětlilo, jak mají dotazník vyplňovat, a zdůraznilo, že se nemají podepisovat a v případě jakékoliv nejasnosti se mají ptát.

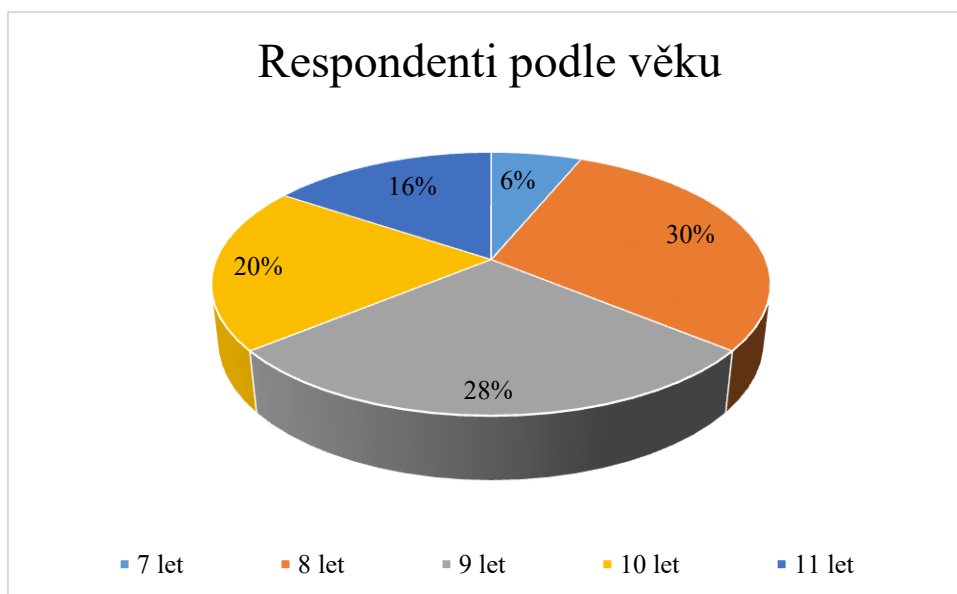
Z celkového počtu dotazníků se vrátilo 64 dotazníků. Provedla se kontrola dotazníků, zda se vyplnily všechny položky, a uvedené údaje byly zpracovány. Výsledky dotazníkového šetření se porovnaly s cíli výzkumu.

Zpracované údaje jsme předali paní ředitelce, aby měla zpětnou vazbu a mohla případně reagovat na výskyt šikany ve škole.

5.3 Výzkumný vzorek

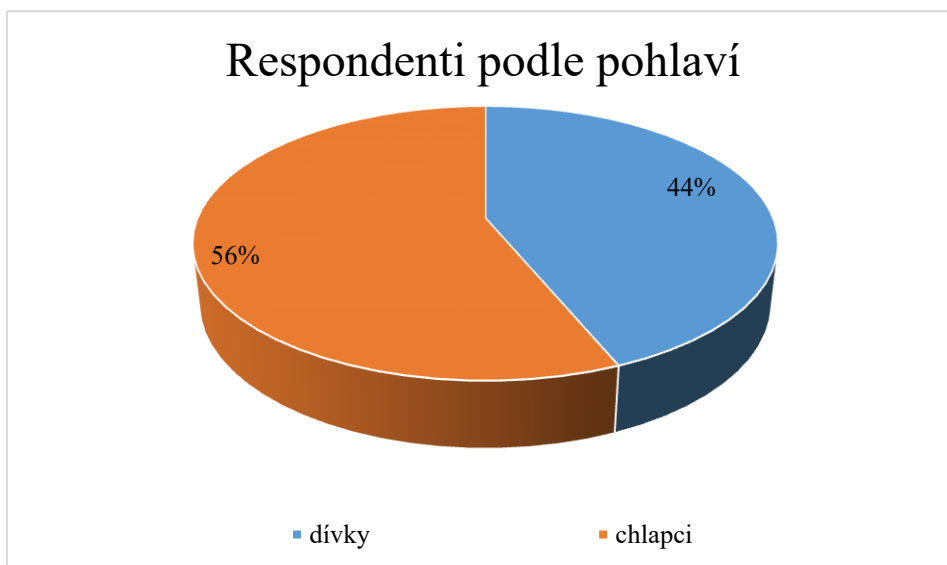
Základním výzkumným souborem byli žáci 1. stupně na Základní škole v Mikulčicích, výběrovým výzkumným souborem pak žáci 2. až 5. třídy dané základní školy.

Graf č. 1 - Složení dle věku respondentů

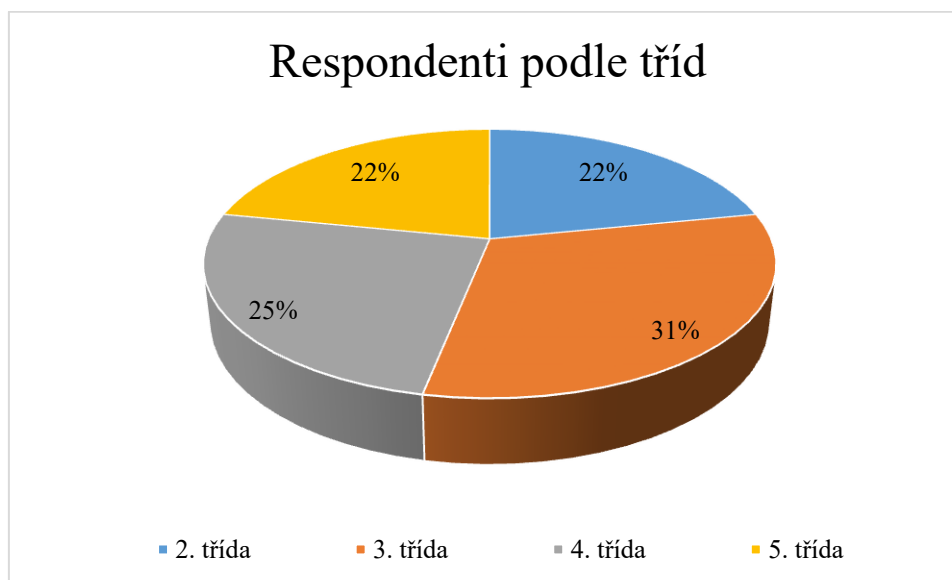
Z grafu č. 1 vyplývá, že se výzkumu zúčastnili 4 žáci (6 %) ve věku 7 let, 19 žáků (30 %) ve věku 8 let, 18 žáků (28 %) ve věku devět let, 13 žáků (20 %) ve věku 10 let a 10 žáků (16 %) ve věku 11 let. K tomuto údaji se vztahuje otázka č. 1 dotazníkového šetření.

Graf č. 2 - Složení respondentů dle pohlaví

Z grafu č. 2 vyplývá, že se výzkumu zúčastnilo 36 chlapců (56 %) a 28 dívek (44 %). K tomuto údaji se vztahuje otázka č. 2 dotazníkového šetření.

Graf č. 3 - Složení respondentů podle tříd

Z grafu č. 3 vyplývá, že výzkumu se zúčastnilo 14 žáků 2. třídy (22 %), 20 žáků 3. třídy (31 %), 16 žáků 4. třídy (25 %) a 14 žáků 5. třídy (22 %).

Výzkum proběhl v lednu 2017.

6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V této části bakalářské práce se zaměříme na rozbor položek v dotazníku. Dále také ověříme hypotézy výzkumu a doporučení pro praxi.

6.1 Souhrn odpovědí

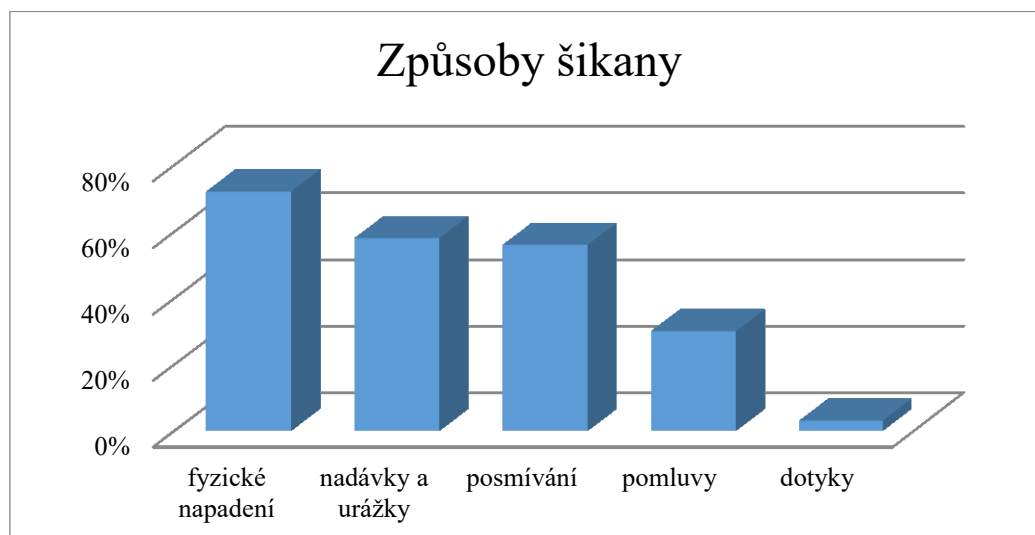
Vyhodnocení výzkumného dotazníku

Otázka č. 1: *Věk?* Položka byla vyhodnocena jako výzkumný vzorek

Otázka č. 2: *Jsi chlapec, dívka?* Položka byla vyhodnocena jako výzkumný vzorek.

Otázka č. 3: *Co z uvedených projevů považuješ za šikanu?*

Graf č. 4 - Způsoby šikany

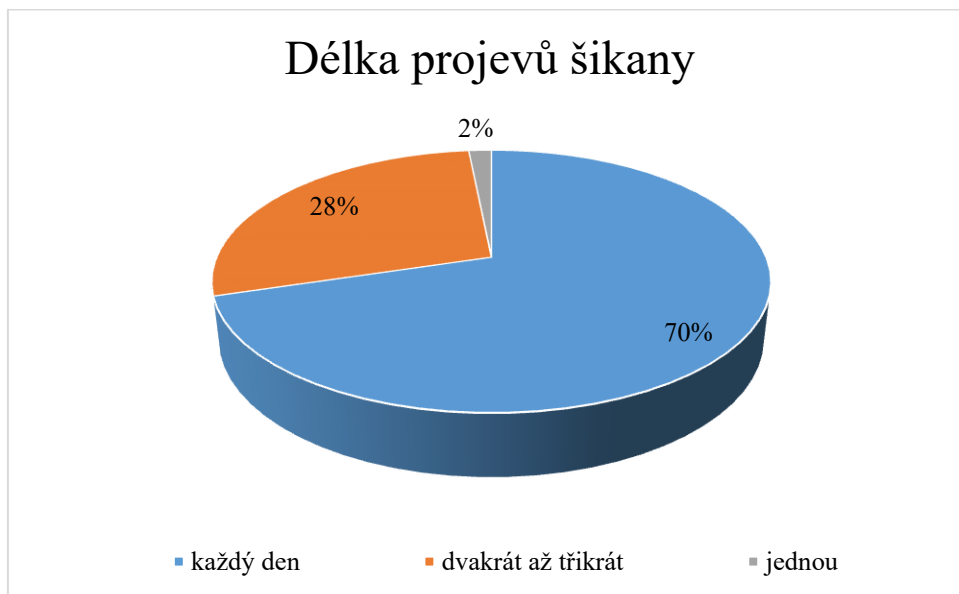

U této otázky byla možnost více odpovědí.

Z grafu č. 4 vyplývá, že za projevy šikany považuje fyzické napadení 46 respondentů (72 %), 37 odpovědí nadávky a urážky (58 %), 36 odpovědí posmívání (56 %), 19 pomluvy (30 %) a pouze 2 žáci si myslí, že i dotyky (3 %).

Otázka č. 4: *Jak často by se musely tyto projevy opakovat, abys je považoval za šikanu?*

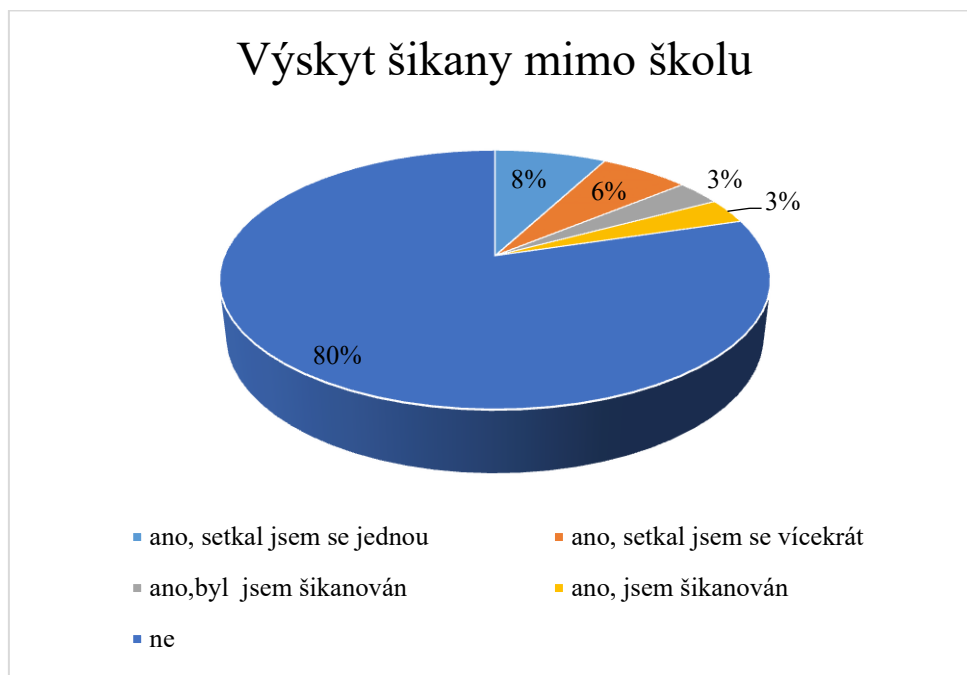
Graf č. 5 - Délka projevů šikany

Z grafu č. 5 lze vyčíst, že 45 respondentů (70 %) si myslí, že by se projevy šikany musely opakovat každý den, 18 respondentů (28 %) dvakrát až třikrát a pouze 1 (2 %) respondent si myslí, že projevy šikany se opakují pouze jednou.

Otázka č. 5: *Setkal ses někdy se šikanou mimo školu?*

Graf č. 6 - Výskyt šikany mimo školu

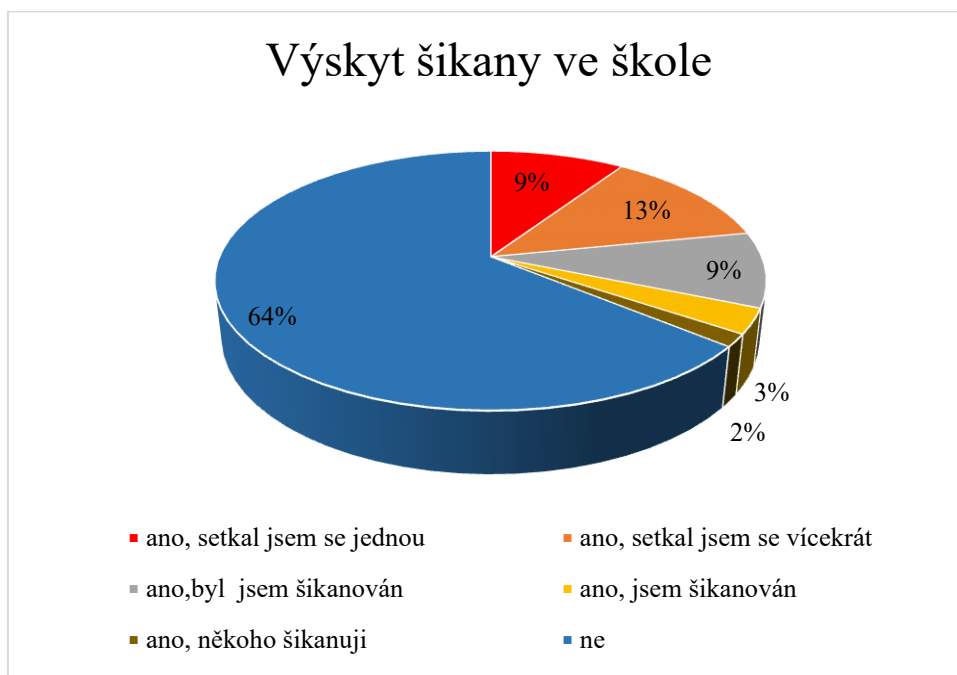

Graf č. 6 zobrazuje, že se šikanou mimo školu se setkala jednou 5 respondentů (8 %), 4 respondenti (6 %) vícekrát, 2 respondenti byli šikanováni (3 %), 2 respondenti jsou šikanováni (3 %) a 51 respondentů se se šikanou mimo školu neseťkalo (80 %).

Respondenti, kteří uvedli v dotazníkovém šetření odpověď ano, nejčastěji napsali, že se se šikanou setkali před školou, u jídelny, na hřišti.

Otázka č. 6: *Setkal ses někdy se šikanou ve škole?*

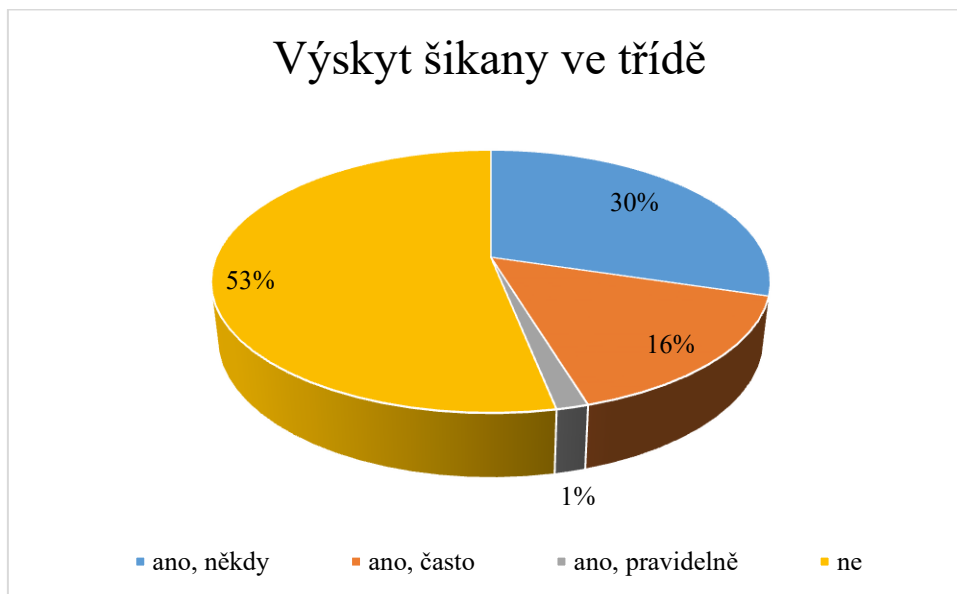
Graf č. 7 - Výskyt šikany ve škole

Graf č. 7 ukazuje tyto údaje: jednou se se šikanou setkalo 6 respondentů (9 %), vícekrát 8 respondentů (13 %), 6 respondentů bylo šikanováno (9 %), 2 respondenti jsou šikanováni (3 %), 1 respondent někoho šikanuje (2 %) a 41 respondentů se se šikanou ve škole neseťkalo (64 %).

Otázka č. 7: *Vyskytuje se šikana ve vaší třídě?*

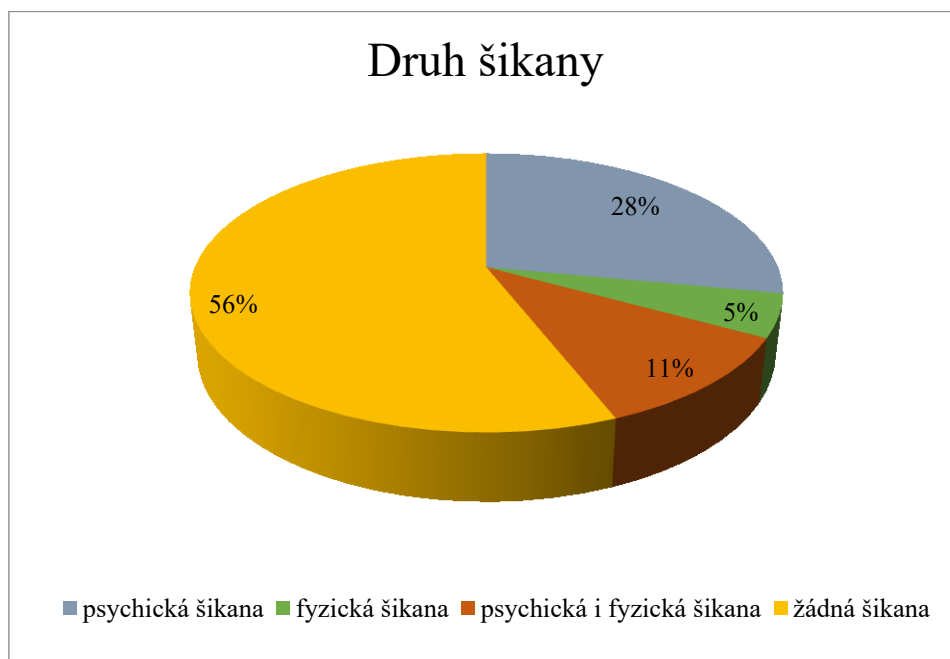
Graf č. 8 - Výskyt šikany ve třídě

Z grafu č. 8 lze vyčíst, že 19 respondentů (30 %) uvádí, že se šikana ve třídě někdy vyskytuje, 10 respondentů (16 %) uvádí, že se vyskytuje často, 1 respondent (1 %) uvedl, že pravidelně a 34 respondentů (53 %) uvedlo, že se šikana ve třídě nevyskytuje.

Otázka č. 8: *Pokud jsi byl na ZŠ šikanován, o jaký druh šlo?*

Graf č. 9 - Druh šikany

Podle grafu č. 9 uvádí 18 respondentů (28 %), že bylo psychicky šikanováno, 3 respondenti (5 %) uvádí, že byli fyzicky šikanováni, 7 respondentů (11 %) uvedlo, že bylo psychicky i fyzicky šikanováno a 36 respondentů (56 %) uvedlo, že nebyli šikanováni.

Otázka č. 9: *Pokud jsi někoho šikanoval, napiš stručně, proč jsi to udělal. V případě, že ne, na otázku neodpovídej a pokračuj v otázce číslo 10.*

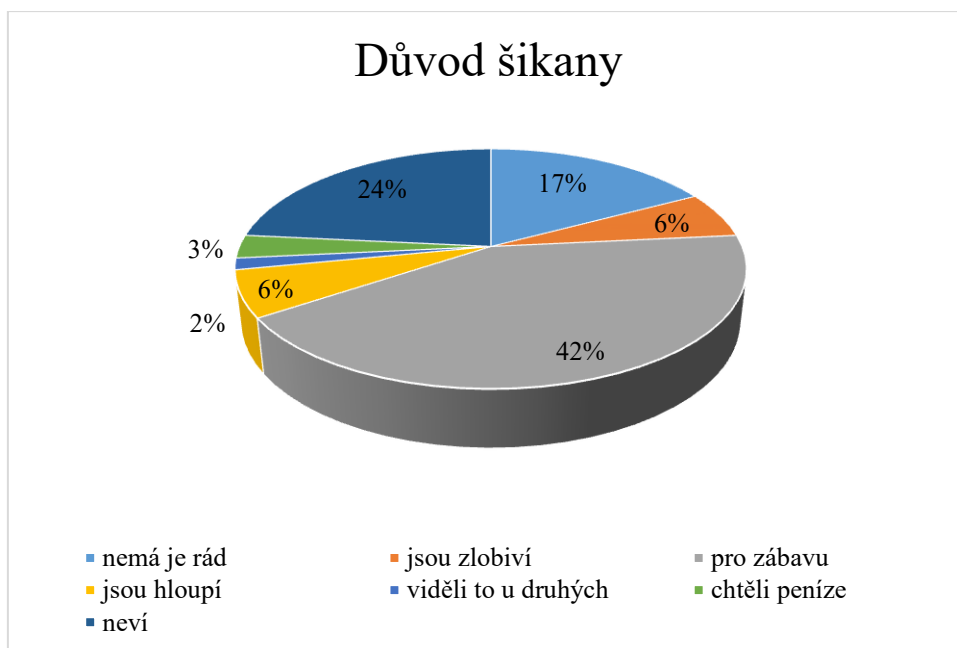
Na tuto otázku neodpověděl ani jeden respondent. I když v dotazování na šikanu jeden respondent uvedl, že někoho šikanuje. Předpokládám, že měl strach, že by se výsledky dotazníkového šetření někdo dozvěděl, i když věděl, že je dotazníkové šetření anonymní.

Otázka č. 10: *Proč si myslíš, že někteří šikají druhé?*

Tato dotazníková otázka byla otevřená, z množství odpovědí se nejčastěji opakovalo, že je nemá rád, jsou zlobiví, jsou hloupí, pro zábavu, chtějí peníze nebo svačinu, protože to viděli u druhých, nevím.

Graf č. 10 - Důvod šikany

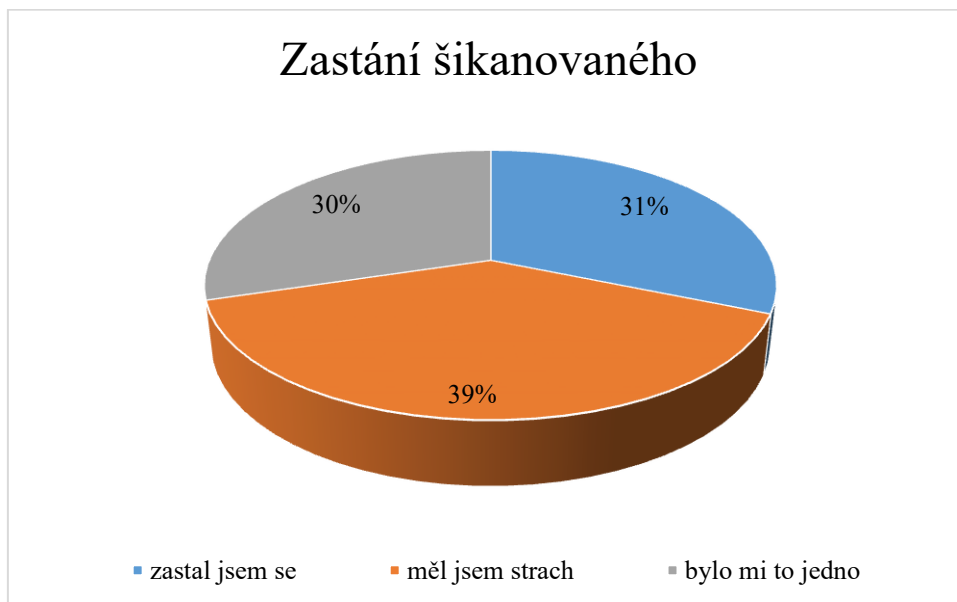

Z grafu č. 10 je patrné, že 11 respondentů (17 %) považuje za důvod šikany druhých, že je nemá rád, 4 respondenti (6 %) uvedli, že jsou zlobiví, 27 respondentů (42 %) uvedlo pro zábavu, hloupost uvedli 4 respondenti (6 %), protože to viděli u druhých uvedl 1 respondent (2 %), 2 respondenti (3 %) uvedli, že chtějí peníze, 15 respondentů (24 %) neví.

Otázka č. 11: *Jestli jsi byl přítomen šikaně, zastal ses šikanovaného?*

V případě, že ne, neodpovídej na otázku číslo 12 a 13. Pokračuj v otázce číslo 14.

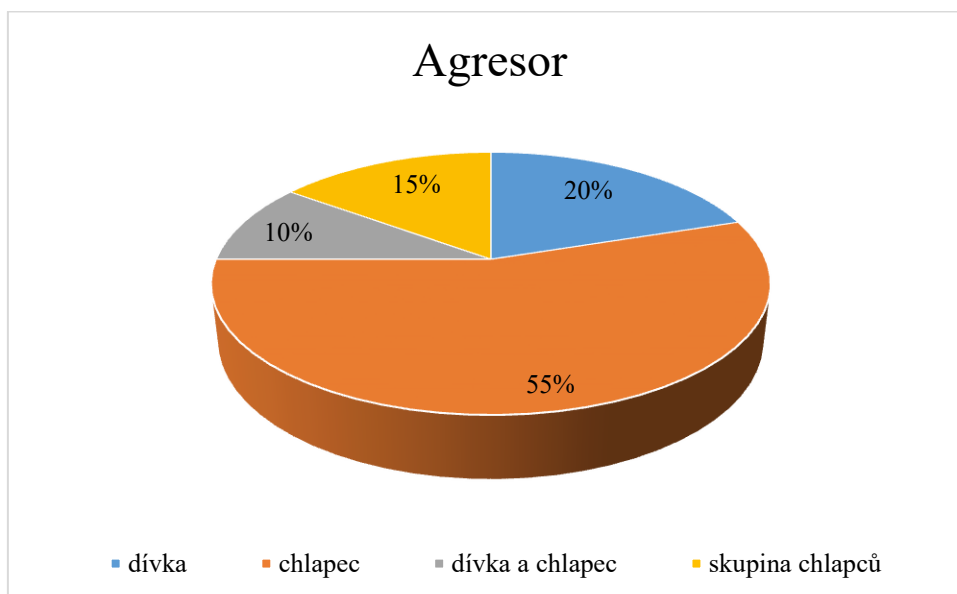
Graf č. 11 - Zastání šikanovaného

Z grafu č. 11 vyplývá, že 20 respondentů (31 %) se zastalo šikanovaného, 25 respondentů (39 %) mělo strach a 19 respondentům (30 %) to bylo jedno.

Otázka č. 12: *Kdo tě šikanoval?*

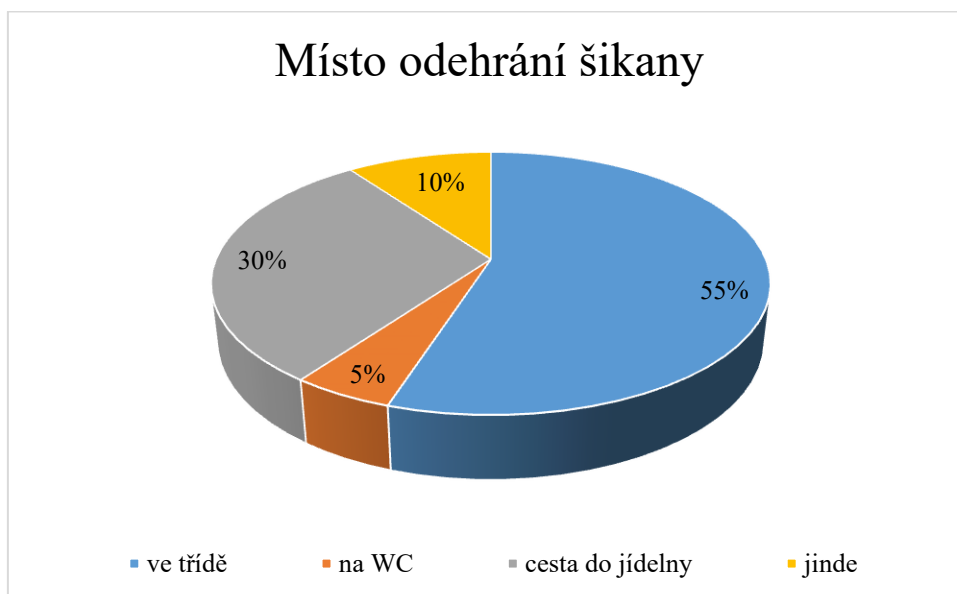
Graf č. 12 - Agresor

Graf č. 12 popisuje, kdo šikanoval: 4 respondenty (20 %) šikanovala dívka, 11 respondentů (55 %) šikanoval chlapec, 2 respondenty (10 %) šikanovala dívka i chlapec, 3 respondenty (15 %) šikanovala skupina chlapců.

Otázka č. 13: *Kde se šikana odehrávala?*

Graf č. 13 - Místo odehrání šikany

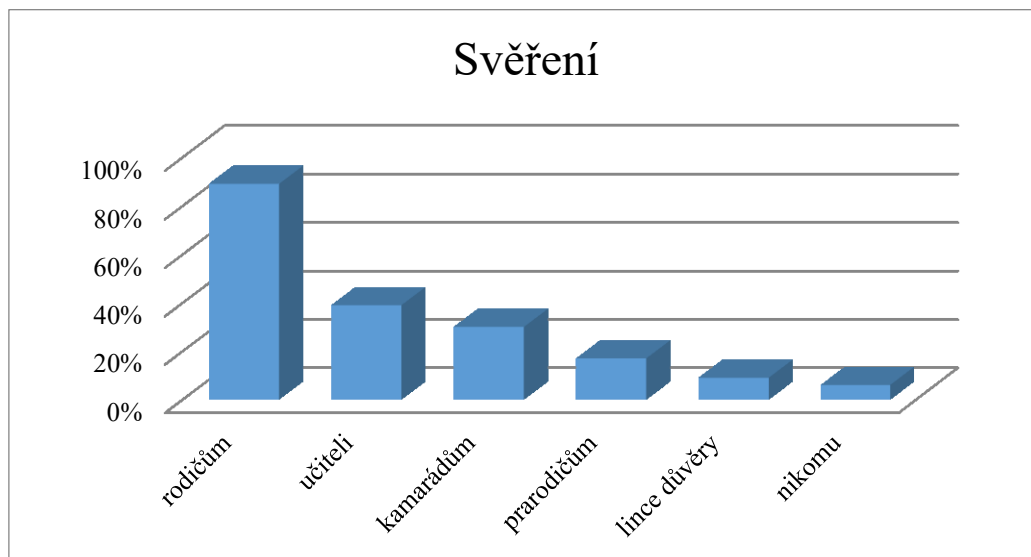

Podle grafu č. 13 uvádí 11 respondentů (55 %), že se šikana odehrála ve třídě, 1 respondent (5 %) uvádí průběh šikany na WC, 6 respondentů (30 %) uvádí cestu do jídelny a 2 respondenti (10 %) uvádí jinde.

Otázka č. 14: *Pokud bys byl šikanován, komu by ses svěřil?*

U této otázky bylo možno zvolit více odpovědí, proto není použit výsečový graf.

Graf č. 14 - Komu by ses svěřil v případě šikany

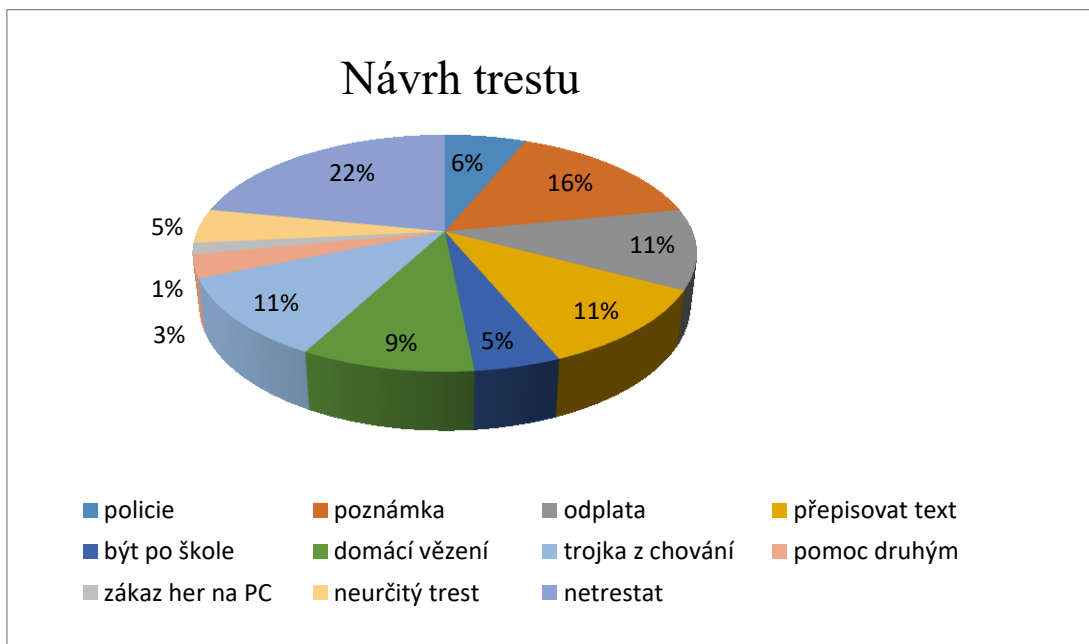

Z grafu č. 14 je patrné, že nejvíce respondentů postižených šikanou by se svěřilo rodičům, a to 57 (89 %), učitelé by se svěřilo 39 respondentů (61 %), 19 respondentů (30 %) by se svěřilo kamarádům, prarodičům by se svěřilo 11 respondentů (17 %), na linku důvěry by se obrátilo 6 respondentů (9 %) a 3 respondenti (5 %) by o šikaně nikomu neřekli.

Otázka č. 15: *Jak bys potrestal ty, kteří šikanují ostatní?*

Otevřená otázka.

Graf č. 15 - Návrhy trestů

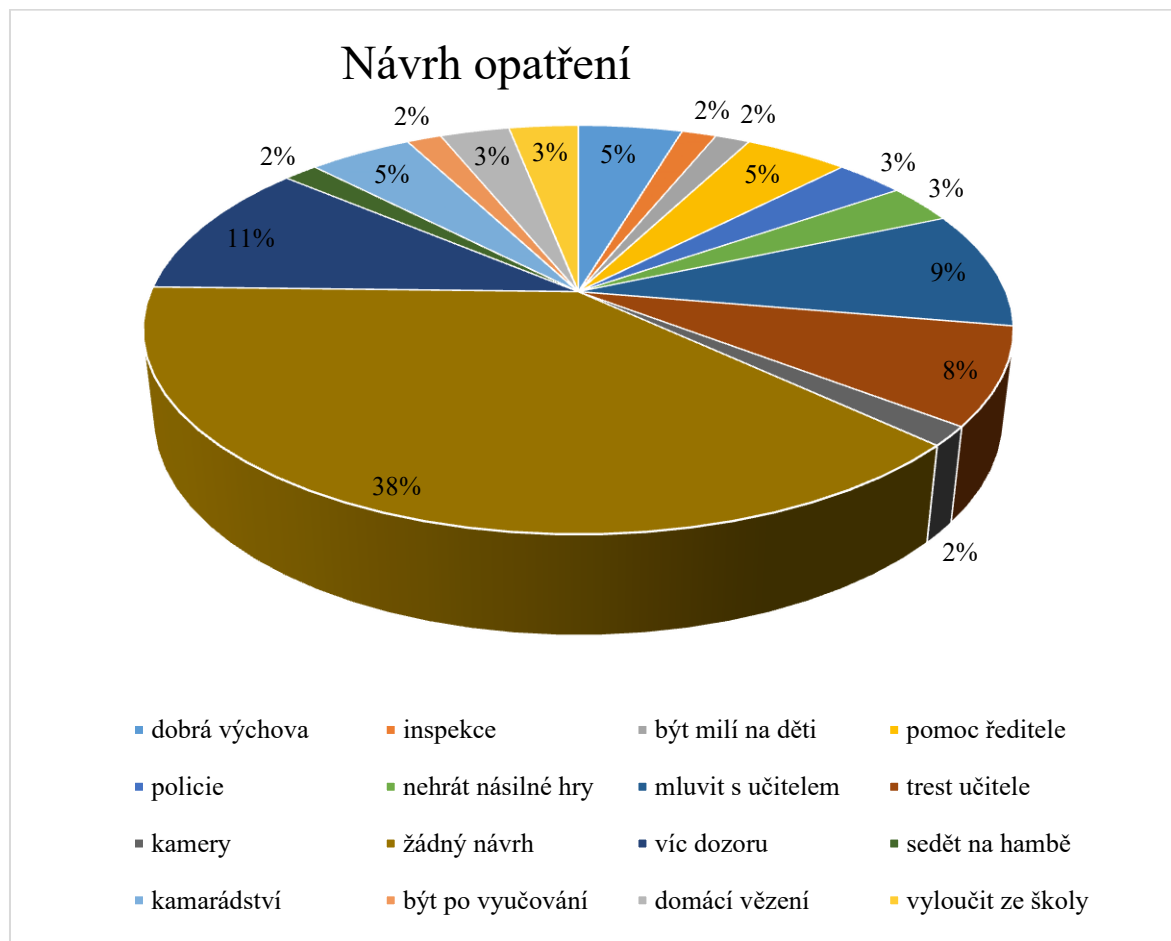

Z grafu č. 15 lze vyčíst, že 4 respondenti (6 %) by potrestali agresory tím, že by zavolali policii, 10 respondentů (16 %) by jako trest zvolilo poznámku, 7 respondentů (11 %) by šikanu oplátilo, 7 respondentů (11 %) by dalo agresorům přepisovat text, 3 respondenti (5 %) jako trest uvedli být po vyučování, domácím vězením by potrestalo 6 respondentů (9 %), trojkou z chování by trestalo 7 respondentů (11 %), 2 respondenti (3 %) by dali za úkol pomoci druhým, zákazem her na PC by trestal 1 respondent (1 %), neurčitým trestem by trestali 3 respondenti (5 %) a 14 respondentů (22 %) by nijak nepotrestalo agresory.

Otázka č. 16: Co by podle tebe pomohlo zabránit šikaně na ZŠ?

Otevřená otázka.

Graf č. 16 - Návrhy opatření

Z grafu č. 16 je zřejmé, že z celkového počtu šedesáti čtyř respondentů 24 respondentů (38 %) nenapsalo žádný návrh, 7 respondentů (11 %) by zvýšilo počty dozoru na chodbách a ve třídě, 6 respondentů (9 %) uvedlo mluvit s učitelem a 3 respondenti (5 %) by volali na pomoc ředitele školy, trest od učitele napsalo 5 respondentů (8 %). Zabránit šikaně se dá podle 3 respondentů (5 %) kamarádstvím a podle dalších 3 respondentů (5 %) dobrou výchovou, zákazem násilných her na PC uvedli 2 respondenti (3 %) a sezením na „hanbě“ by 1 respondent (2 %) zabraňoval šikaně. Z dalších návrhů, jak zabránit šikaně na ZŠ, bylo zavolat policii u 2 respondentů (3 %), vyloučit ze školy u 2 respondentů (3 %) a pořídit kamery u 1 respondenta (2 %). 1 respondent (2 %) by šikaně zabraňoval inspekcí, dále domácím vězením 2 respondenti (3 %) a 1 respondent (2 %) uvedl být po vyučování, 1 respondent (2 %) uvedl být milý.

6.2 Stanovení a ověření hypotéz výzkumu

Při ověřování hypotéz bylo využito testu dobré shody χ^2 a bylo vycházeno z údajů z dotazníkového šetření.

O přijetí nebo odmítnutí uvedených hypotéz rozhodneme na základě testování nulové hypotézy. K tomuto účelu se zpravidla vypočítává tzv. testové kritérium (Chráška, 2007, s. 72).

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

Při rozhodování o platnosti nulové hypotézy postupujeme tak, že vypočtenou hodnotu testového kritéria porovnáme s tzv. kritickou hodnotou, kterou nalezneme ve statistických tabulkách. Kritickou hodnotu hledáme vždy pro určitou (zvolenou) hladinu významnosti v tomto případě 0,05 (5 %) a určitý počet stupňů volnosti. Počet stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2 závisí na počtu řádků v tabulce, z nichž bylo kritérium χ^2 vypočteno (Chráška, 2007, s. 72-73).

H1. Předpokládá se, že se šikana vyskytuje častěji mimo školu.

Ho1: Míra výskytu šikany ve škole a mimo školu je stejná.

Ha1: Míra šikany je ve škole vyšší než mimo školu.

Tabulka č. 1 - Princip testu dobré shody χ^2

Prostředí šikany	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	$P - O$	$(P - O)^2$	$\frac{(P - O)^2}{O}$
ve škole	23	18	5	25	1,39
mimo školu	13	18	-5	25	1,39
	$\Sigma 36$	$\Sigma 36$			$\Sigma 2,78$

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$\chi^2 = 2,78$$

Tabulka č. 2 - Určení počtu stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2

Prostředí šikany	Pozorovaná četnost P
ve škole	Libovolná hodnota
mimo školu	
	$\Sigma 25$

$$\chi_{0,05}^2(1) = 3,841$$

Ze statistických tabulek jsem vyčetla, že kritická hodnota χ^2 pro hladinu významnosti 0,05 a stupeň volnosti 1 je $\chi_{0,05}^2(1) = 3,841$.

Vypočtená hodnota testovaného kritéria $\chi^2 = 2,78$ je menší než kritická hodnota $\chi_{0,05}^2(1) = 3,841$

Přijímáme nulovou hypotézu – **míra výskytu šikany ve škole a mimo školu je stejná.**

O tom vypovídá graf č. 5 a č. 6.

H2: Předpokládá se, že agresori jsou častěji chlapci než dívky.

Ho2: Chlapci a dívky vykazují stejnou míru být agresory.

Ha2: Chlapci vykazují vyšší míru být agresory než dívky.

Tabulka č. 3 - Princip testu dobré shody χ^2

Pohlaví agresorů	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	$P - O$	$(P - O)^2$	$\frac{(P - O)^2}{O}$
chlapci	50	41	9	81	1,98
dívky	32	41	-9	81	1,98
	$\Sigma 82$	$\Sigma 82$			$\Sigma 3,96$

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$\chi^2 = 3,96$$

Tabulka č. 4 - Určení počtu stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2

Pohlaví agresorů	Pozorovaná četnost P
chlapci	Libovolná hodnota
dívky	
	Σ

$$\chi_{0,05}^2(1) = 3,841$$

Vypočtená hodnota testovaného kritéria $\chi^2 = 3,96$ je větší než kritická hodnota

$$\chi_{0,05}^2(1) = 3,841$$

Přijímáme alternativní hypotézu – **Chlapci vykazují vyšší míru být agresory než dívky.**

O tom vypovídá graf č. 2 a č. 12.

H3: Předpokládá se, že se žáci v případě šikany svěří rodičům.

Ho3: Žáci by se v případě šikany svěřili rodičům stejně jako ostatním osobám (učitel, kamarád, prarodiče, linka důvěry, nikdo)

Ha3: Žáci by se v případě šikany svěřili více rodičům než ostatním (učitel, kamarád, prarodiče, linka důvěry, nikdo).

Tabulka č. 5 - Princip testu dobré shody χ^2

Osoba	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	$P - O$	$(P - O)^2$	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Rodiče	57	22,5	34,5	1190,25	52,9
Učitel	39	22,5	16,5	272,25	12,1
Kamarád	19	22,5	-3,5	12,25	0,54
Prarodiče	11	22,5	-11,5	132,25	5,87
Linka důvěry	6	22,5	-16,5	272,25	12,1
Nikomu	3	22,5	-19,5	380,25	16,9
	$\Sigma 135$	$\Sigma 135$			$\Sigma 100,4$

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$\chi^2 = 100,41$$

Tabulka č. 6 - Určení počtu stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2

Osoba	Pozorovaná četnost P
Rodiče	Libovolná hodnota
Učitel	
Kamarád	
Prarodiče	
Linka důvěry	
Nikdo	
	Σ 135

$$\chi^2_{0,05}(5) = 11,070$$

Vypočtená hodnota testovaného kritéria $\chi^2 = 100,41$ je větší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(5) = 11,070$.

Přijímáme alternativní hypotézu – **Žáci by se v případě šikany svěřili více rodičům než ostatním osobám.**

O tom vypovídá graf č. 13.

6.3 Shrnutí výzkumného šetření a doporučení pro praxi

V této části bakalářské práce shrneme a posoudíme, zda jsme splnili hlavní cíl a dílčí cíle. Hlavním cílem bylo zjistit, zda se vyskytuje mezi žáky nižšího stupně vzdělávání na Základní škole v Mikulčicích šikana. Dalším cílem bylo zjistit, do jaké míry mají žáci prvního stupně znalost pojmu šikana a zda s ní mají také nějaké zkušenosti.

Odpovědi na otázky dílčích cílů výzkumu.

1. Vědí žáci, co je šikana?

K této výzkumné otázce se vztahují otázky z dotazníku č. 3, 4, 8, 10, 11.

Při výzkumu jsme zjistili, že z 64 dotazovaných žáků (100 %) všichni znají projevy šikany a většina taktéž ví (70 %), jak často se musí projevy opakovat, aby se jednalo o šikanu. Respondenti uvedli množství důvodů, proč někteří šikanují druhé.

2. Existuje šikana mezi dotazovanými žáky?

K této výzkumné otázce se vztahují otázky z dotazníku č. 5, 6, 7, 9, 12.

Z 64 respondentů uvedlo, že se šikanou má zkušenost 13 žáků mimo školu a 22 žáků ve škole. Respondenti, kteří se se šikanou setkali mimo školu, nejčastěji uváděli, že se s ní setkali při pobytu venku, před školou a u jídelny. Z toho 2 respondenti byli šikanováni a 2 jsou šikanováni mimo školu, 6 respondentů bylo šikanováno ve škole a 2 jsou šikanováni. Na druhou výzkumnou otázku můžeme navázat první přijatou hypotézou, která tvrdí, že výskyt šikany ve škole a mimo školu je stejný. Výsledky hypotézy potvrzují data získaná při dotazníkovém šetření.

3. Existuje v šikanování rozdíl mezi pohlavím?

K této výzkumné otázce se vztahuje otázka z dotazníku č. 12.

Respondenti, kteří byli šikanováni, uváděli, že se jednalo převážně o chlapce. Na třetí výzkumnou otázku můžeme navázat druhou přijatou hypotézou, že pohlaví má vliv na šikanování. Což v našem výzkumu znamená, že rozdíly v šikanování jsou závislé na pohlaví agresora.

4. Komu by se žáci v případě šikany svěřili?

K této výzkumné otázce se vztahuje otázka z dotazníku č. 14

Žáci by se v případě šikanování nejvíce svěřili rodičům, učitelům a kamarádům, a to rodičům 57 respondentů (89 %), učitelům 39 respondentů (61 %) a 19 respondentů (30 %) by se svěřilo kamarádovi. Prarodičům by se svěřilo 11 respondentů (17 %), 6 respondentů (9 %) lince důvěry a 3 respondenti (5 %) by o šikaně nikomu neřekli. Z třetí hypotézy vyplývá, že žáci by se v případě šikanování svěřili nejčastěji rodičům.

Na závěr můžeme shrnout, že jsme stanovené dílčí cíle splnili a díky nim jsme odpověděli na výzkumné otázky.

Doporučení pro praxi

Za nejdůležitější je považováno aktivní vzdělávání pedagogů a vychovatelů v problematice šikany a práce s ní, aby včas rozpoznali počáteční stádium šikany a uměli dítěti pomoci.

V boji proti šikaně by určitě pomohly ranní skupinky, které by třídní pedagog s žáky prováděl pravidelně jednou za měsíc. Postupně vybudovaná atmosféra důvěry by pomohla otevřenosti žáků, aby mohli bez obav vyjádřit své názory, obavy a pocity.

Zvýšení dozorů na rizikových místech – na WC, při cestě do jídelny, v době přestávek i ve třídách – je při současném vytížení učitelů nemyslitelné.

Dlouhodobým úkolem je zapojení témat lidských práv, chování a jednání s lidmi a multikulturality do vyučování především občanské a rodinné výchovy. Cílem by bylo zlepšení spolupráce dětí a respektování druhého.

Některé školy mají dobrou zkušenost se zavedením schránek důvěry, kam děti mohou psát, s čím mají problém. Schránky jsou umístěny tak, aby je děti mohly bez obav využívat.

V prevenci šikany musí hrát důležitou roli rodiče. Škola je má informovat o zapojení do preventivních programů, pravidelně s nimi komunikovat o chování dětí, popřípadě s nimi spolupracovat v případě výskytu zárodků šikany.

ZÁVĚR

Bakalářská práce přibližuje problematiku šikany, její projevy a její prevenci.

Hlavním cílem bylo zjistit výskyt šikany na prvním stupni Základní školy v Mikulčicích. Dále do jaké míry mají žáci zkušenosti se šikanou a komu by se v případě šikany svěřili.

Výzkumem jsme zjistili, že se šikanou má zkušenost 13 žáků mimo školu a 22 žáků ve škole. Šikana se ve škole nejčastěji odehrávala ve třídě a na WC, mimo školu nejčastěji žáci uváděli po cestě do jídelny nebo při volném pobytu venku. Z toho je 12 dětí šikanováno některým ze svých spolužáků. Jeden žák uvedl, že někoho šikanuje. Mimo školu se se šikanou nesetkalo 80 % žáků, ve škole se nesetkalo 64 % žáků. Při otázce, co by pomohlo zabránit šikaně na základní škole, více než třetina žáků nenapsala žádný návrh. Z ostatních odpovědí žáci nejčastěji odpovídali, že by pomohlo zvýšit dozory na chodbách a ve třídě a mluvit s učitelem.

Z hypotéz vyplynulo, že se šikana vyskytuje ve stejné míře jak ve škole, tak mimo školu. Z druhé hypotézy, kdo je častějším agresorem, vyplynulo, že chlapci vykazují vyšší míru agresivity než dívky. V případě šikanování by se žáci svěřili rodičům, což nám potvrdila třetí hypotéza.

Jako asistentka pedagoga ze své praxe vím, že projevy agresivního chování mají vzestupnou tendenci. Děti v tomto věku sledují nevhodné seriály plné násilí bez dozoru rodičů či dospělé osoby. A velmi rády zkouší to, co vidí v televizi.

Na základě prostudované odborné literatury jsem dospěla k závěru, že řešení šikany v mladším školním věku by mělo být záležitostí pedagogů a vedení školy. Kromě zvyšování odbornosti pedagogů pomocí odborného výcviku napomáhá také důsledné naplánování komplexního přístupu. Komplexní přístup školy ovlivňuje žákův přístup ke školní práci a ke vzdělávání.

Důraz by měl být kladen na posilování kamarádských vztahů v kolektivu a budování pozitivního klimatu ve třídě. Do budování příjemného klimatu je dobré zapojit rodiče a další instituce. Boj se šikanou je nekončící proces.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: Tira, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd.1. Brno: Nakladatel Jan Šabata, 2000, 377 s. ISBN 80-7239-060-0.
- GAJDOŠOVÁ, Eva, HERÉNYIOVÁ, Gabriela. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Praha: Portál, 2006, 324 s. ISBN 80-7367-115-8.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Univerzita Komenského Bratislava, 2008, 272 s. ISBN 978-80-223-2391-8.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KALHOUST, Zdeněk, OBST, Otto. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002, 446 s. ISBN:80-7178-253-X.
- KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997, 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005, 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Zlo na každý den. Život s deprivanty I*. Praha: Makropulos, 2001, 392 s. ISBN 80-7262-088-6.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výchovy*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2006, 160 s. ISBN 80-210-4142-0.
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
- LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006, 2006, 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

- MIOVSKÝ, Pavel a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: TOGGA, 2010, 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996, 380 s. ISBN:80-7178-070-7
- ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-179-9.
- SVOBODA, M, KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001, 792 s. ISBN: 80-7178-545-8.
- THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015, 576 s. ISBN 978-80-262-0714-6.
- TRPIŠOVÁ, Dobromila, Vacínová, Marie. *Ontogenetická psychologie*, Ústí nad Labem: ÚJEP Ústí nad Labem, 2006, 104 s. ISBN 80-7044-792-3.
- VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2011, 147 s. ISBN 978-80-7367-912-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie – dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky

www.sikana.org

www.ippp.cz

www.p-centrum.cz

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2004.

MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

/online/. MŠMT, c2004

(cit. 2001-01-01). Dostupné z: www.msmt.cz

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
ČR	Česká republika
Ho	nulová hypotéza
Ha	alternativní hypotéza
kol.	kolektiv
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
např.	například
OSPŠ	Odborový svaz pracovníků ve školství
pův.	původně
s.	strana
Sb.	sbírka
SMART	S – specifický, M – měřitelný, A – dosažitelný, R – realistický, T – orientovaný v čase
tzv.	takzvaně
ZŠ	základní škola
Σ	součet
χ^2	chí kvadrát

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Složení dle věku respondentů.....	41
Graf č. 2 Složení respondentů dle pohlaví	42
Graf č. 3 Složení respondentů podle tříd.....	42
Graf č. 4 Způsoby šikany	43
Graf č. 5 Délka projevů šikany.....	44
Graf č. 6 Výskyt šikany mimo školu.....	45
Graf č. 7 Výskyt šikany ve škole.....	46
Graf č. 8 Výskyt šikany ve třídě.....	47
Graf č. 9 Druh šikany	48
Graf č. 10 Důvod šikany	49
Graf č. 11 Zastání šikanovaného	50
Graf č. 12 Agresor	51
Graf č. 13 Místo odehrání šikany	52
Graf č. 14 Komu by ses svěřil v případě šikany.....	53
Graf č. 15 Návrhy trestů	54
Graf č. 16 Návrhy opatření.....	55

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1	Princip testu dobré shody χ^2	56
Tabulka č. 2	Určení počtu stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2	57
Tabulka č. 3	Princip testu dobré shody χ^2	58
Tabulka č. 4	Určení počtu stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2	58
Tabulka č. 5	Princip testu dobré shody χ^2	59
Tabulka č. 6	Určení počtu stupňů volnosti u testu dobré shody χ^2	60

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník

6. Setkal ses někdy se šikanou ve škole?

- a) ano, jednou
- b) ano, vícekrát
- c) ano, byl jsem šikanován
- d) ano, jsem šikanován
- e) ano, někoho jsem šikanoval
- f) ano, někoho šikanuji
- g) ne

7. Vyskytuje se šikana ve vaší třídě?

- a) ano, někdy
- b) ano, často
- c) ano, pravidelně
- d) ne

8. Pokud jsi byl na ZŠ šikanován, o jaký druh šlo?

Možnost i více odpovědí.

- a) psychická – posmívání, nadávky, urážení, pomlvy
- b) fyzická – dotyky, žduchání, bití, kopání
- c) psychická a fyzická – posmívání, nadávky, urážení, pomlvy, dotyky, žduchání, bití, kopání
- d) nebyl jsem šikanován/šikanována

9. Pokud jsi někoho šikanoval, napiš stručně, proč jsi to udělal. V případě, že ne, tak na otázku neodpovídej a pokračuj v otázce číslo 10.

.....

10. Proč si myslíš, že někteří šikanují druhé?

.....

11. Jestli jsi byl přítomen šikaně, zastal ses šikanovaného?

V případě, že ne, tak neodpovídej na otázku číslo 12 a 13. Pokračuj v otázce číslo 14.

- a) ano
- b) ne, měl jsem strach
- c) ne, bylo mi to jedno

12. Kdo tě šikanoval?

- a) dívka
- b) chlapec
- c) dívka i chlapec
- d) skupina dívek
- e) skupina chlapců
- f) jiná osoba, kdo.....

13. Kde se šikana odehrávala?

- a) ve třídě,
- b) na WC
- c) po cestě do jídelny
- d) na chodbě
- e) v okolí školy
- f) jinde, napiš kde.....

14. Pokud bys byl šikanován, komu by ses svěřil?

Možnost více odpovědí.

- a) rodičům
- b) prarodičům
- c) učiteli
- d) lince důvěry
- e) nikomu
- f) kamarád

15. Jak bys potrestal ty, kteří šikanovali ostatní?

.....

16. Co by podle tebe pomohlo zabránit šikaně na ZŠ?

.....